

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

BÜRO YÖNETİMİ

**DİKSİYON 1
90KG00004**

Ankara, 2011

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. DİKSİYON SANATININ ÖNEMİ VE SES	3
1.1. Diksiyon Sanatının Önemi	3
1.1.1. Dil ve Diksiyon	4
1.1.2. Diksiyon ve Ses	7
1.2. Ses	9
1.2.1. Ses Olayı	9
1.2.2. Solunum	11
1.2.3. Selen	17
1.2.4. Durak	20
1.2.5. Ton	21
1.2.6. Ses Bükümü	22
UYGULAMA FAALİYETİ	26
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	27
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	30
2. KELİME VE SÖZ NOKTALARI	30
2.1. Kelime	30
2.1.1. Kelimenin Elemanları	30
2.1.2. Türkçedeki Kalın Ünlülerin ve Yabancı Kelimelerdeki İnce Ünlülerin Çıkarılması	31
2.1.3. Söyleniş	31
2.1.4. Yazı Dili ile Konuşma Dili Arasındaki Farklar	41
2.1.5. Boğumlanma	43
2.1.6. Ulama	51
2.1.7. Sağdeyi	55
2.2. Söz Noktaları	57
2.2.1. Kısa Süreli Duraklar	57
2.2.2. Normal Duraklar	57
2.2.3. Uzun Süreli Duraklar	58
UYGULAMA FAALİYETİ	61
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	62
MODÜL DEĞERLENDİRME	65
CEVAP ANAHTARLARI	67
KAYNAKÇA	68

AÇIKLAMALAR

KOD	90KG00004
ALAN	Büro Yönetimi
DAL/MESLEK	Tüm Dallar
MODÜLÜN ADI	Diksiyon 1
MODÜLÜN TANIMI	Öğrencinin dili kullanırken ses ve kelimeleri doğru telaffuz edebilmesini sağlayan öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	
YETERLİK	Sözlü iletişimde sesleri doğru telaffuz etmek
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Dili kullanırken ses ve kelimeleri doğru telaffuz edebileceksiniz. Amaçlar 1. Dili kullanırken doğru nefes alıp sesleri doğru telaffuz edebileceksiniz. 2. Dili kullanırken kelimeleri doğru telaffuz edebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Sınıf Donanım: Okuma metinleri, projeksiyon, CD, DVD
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Gerek günlük hayatta gerek iş hayatında güzel ve etkileyici konuşan insanlar, çevrelerinde hayranlık uyandırmaktadırlar. Güzel ve etkileyici konuşabilmenin yolu da iyi bir diksiyona sahip olmaktan geçer.

Türk genci olarak görevlerinizden biri de “güzel Türkçemizi” düzgün bir şekilde konuşmak olmalıdır. Dilinizi güzel konuşursanız hayatınızın da farklılaştığını görürsünüz. İnsanların hayranlığını ve saygısını kazanarak onlara kendilerini dinleten ayrıcalıklı kişilerden biri de siz olabilirsiniz.

Bu modülün amacı size hayatınız boyunca başarı kazandıracak olan güzel bir diksiyonla konuşmanın anahtarını vermektir. Modüllerde anlatılanları dikkatli bir şekilde okuyup uygulayarak alıştırmaları tekrarlıyorsanız güzel bir diksiyon kazanabilirsiniz. Böylece insanları etkileme gücüne kavuşmanızın ne kadar kolay olduğunu siz de fark edeceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Dili kullanırken doğru nefes alıp sesleri doğru telaffuz edebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Diksiyonu güzel ve etkili olan kişilerin konuşmalarına dikkat ediniz.
- Doğru solunum yöntemini araştırarak kendi solunum yönteminizin doğruluğunu test ediniz.
- Selen kusurları nelerdir? Araştırmız.

1. DİKSİYON SANATININ ÖNEMİ VE SES

1.1. Diksiyon Sanatının Önemi

İyi, doğru ve güzel konuşma sanatı

Bilgi, tecrübe ve yeteneklerinizi ne kadar etkili ve doğru kullanabiliyorsunuz?

Mesleki ve özel yaşamda kendini iyi ifade edebilmek, yapılan işi iyi ve doğru anlatabilmek, rolünü doğru oynayabilmek başarıyı artırır.

Dinletebilmek, ikna edebilmek, kabul görmek, tercih edilmek ve başarmak isteriz.

Başarmak için ilk adım, doğru ve etkili iletişim kurabilmektir. Bunu sağlayan konuşma becerisidir.

Öyle güzel konuşanlar vardır ki bildikleri konu üzerinde düşündüklerini, duyduklarını düzgün tümceler kurup etkili sözcükler bularak söylerler, dinleyenleri kendilerine hayran bırakırlar. Belki de bu kişiler, bu konuşmalarını aynı güçte yazamazlar ama onlar, Allah vergisi düzgün ve etkili konuşma yeteneğine sahiptirler.

Böyle özel bir yetenek olmasa da diksiyon sanatını öğrenerek gerekli alıştırmaları yaparak anlatıma hazırlık yapmanın tekniklerini edinerek iyi, doğru ve güzel konuşma başarılabilir.

"Herkes düşünme ve konuşma yeteneklerini geliştirebilir."

Bu çalışmalara katılan birey, kişiliğini ve konuşma özelliklerini tanır ve eksikliklerini fark eder. Dil doğaçlamalarıyla kendini geliştirme şansı bulur. Atölye çalışmalarında kendi

konuşma özelliklerine uygun, kendine özgü iletişim becerilerini profesyonel teknikler ve ipuçları ile geliştirir. Günlük yaşamında kendini söz söyleme sanatına hazırlayabilmek için çaba harcamayı öğrenir. Herhangi bir konuyu, bir olayı, bir işi düşünüp zihninde planlayarak düzgün tümceler ile anlatmak için alıştırmalar yapar. Anlatımdan özgüveni geliştirmek için kendi kendine hazırlıklar yapmayı öğrenir.

Konuşmacı, önce kendi fikirlerini düzenlememişse dinleyicilerin üzerinde egemen olup onları arkasından sürükleyemez.

Bu modülle kendi fikirlerinizi düzenleyip toplum içinde saygın ve etkileyici bir konuşmacı olmanın yollarını öğreneceksiniz.

1.1.1. Dil ve Diksiyon

Latince’de “dictio” ve “distus” sözcüklerinden Fransızca’ya “diction” olarak geçmiş olan bu kelime, Fransızca’dan da dilimize söylendiği gibi “diksiyon” olarak alınmıştır.

Bu kelimenin Latince anlamı “söz söylerken sözcüklerin seçilip düzenlenerek düşünceleri kolaylıkla anlatma tarzı” dır.

İnsanları hayvanlardan ayıran en yüce nitelik düşünerek düzgün ve anlamlı konuşmaktır. İnsan, sosyal bir varlıktır ve hayatını devam ettirmesi için diğer insanlarla iletişim kurmak zorundadır. İnsanlarla iletişim kurabilmek, duygu düşünce ve isteklerini ifade etmek için kullanabileceği en önemli araç ise “dil”dir. İşte bu unsur konuşmanın da dinamiğini oluşturmaktadır.

Herhangi bir dili konuşmak yalnızca o dil hakkında birtakım temel bilgilere sahip olmak, dilin kelime kadrosunu öğrenmek ve iletişim kurmaktan ibaret değildir. Dilin doğru ve güzel kullanılması da önemlidir. Dilin seslerini doğru telaffuz edebilmek ve kelimeleri doğru seçerek yerinde kullanabilmek de ayrı bir sanattır.

İşte bu nedenle de “söz söyleme sanatı” ilk çağlardan beri toplumlar arasında bir meslek hâline gelmiştir.

Kuşkusuz konuşmayı oluşturan ses, dilin doğmasında temel elemandır. İnsan düşünce, duygu ve coşkularını kendi vücudunda bulunan ses yardımıyla söze dönüştürerek başkalarına anlatabilir. Ancak bu söze dönüştürme eylemi doğal yollarla gerçekleşmez. Nasıl ki bir müzik aletini çalmak için nota ile o aletin üzerinde çalışıp çaba harcamak gerekirse toplum karşısında söz söylemeyi öğrenmek için de önce metinler üzerinde çalışıp emek vermek gerekir.

Toplum olarak daha güzel bir Türkçe konuşabilmek için gösterilen birbirinden güzel çaba ve arayışlar, diksiyona olan ilgi ve ihtiyacın boyutlarını değiştirmiş ve geliştirmiştir.

Topluluk karşısında başarılı bir şekilde söz söylemek, güçlüklerle hatta başarısızlıklarla karşılaşıldığında bile ümitsizliğe düşmemek takdir edilmesi gereken bir niteliktir. Profesyonel ve saygın olmak isteyen her meslek sahibinin diksiyon pratiği yapmaya ihtiyacı vardır. Onlar bu işin kolayına kaçarlarsa hataya düşerler. Böylece vermek istedikleri mesajlarda yeterince başarılı olamazlar.

Konuşurken yapılan ifade yanlışlıkları büyük oranda diksiyon derslerine başladıktan sonra fark edilir.

Bir sanat olan “güzel konuşma” ya çalışmayı yani diksiyon egzersizleri yapmayı, kimi insanlar bir özenti ya da bir fazlalık sayarlar. Diksiyon egzersizleri başlangıçta size ve çevrenizdekilere komik gelebilir fakat yılmadan sabırla bu egzersizlere devam ederseniz bu duruma alıacaksınız ve mükâfatını alacaksınız. Hem düzgün ve güzel konuşacak hem de topluluk karşısında rahat hareket edebilme becerisi kazanacaksınız.

Kekemeliğini yenmek için Cicero’nun ağzına çakıl taşları doldurarak ne kadar büyük bir çaba harcadığını ve bu yolla başarıya ulaştığını birçok kişi bilir. Diksiyon, meclis kürsüsünde konuşan milletvekilleri kadar söz sanatını meslek edinmiş öğretmen, avukat, gazeteci gibi pek çok meslek sahibine de büyük yarar sağlar.

Denilebilir ki hemen hemen herkes, bir toplulukta konuşma ihtiyacı duyduğu için diksiyonuna dikkat etmelidir. Diksiyon, güzel ve kusursuz konuşmayı öğrenmenizi hedefler. Bu hedef için de çaba harcamak gerekir.

➤ **Konuşma**

“Konuş ki seni görebileyim.”

Hamann

En kısa tanımı ile konuşma; duygu, düşünce ve dilekleri görsel, işitsel ögeler aracılığı ile karşımızdakine iletmektir, açıklamaktır, dışa vurmaktır.

Konuşma, hem varlığınızın koşulu hem de kişiliğinizi oluşturan baş etmenlerden biridir. Aile çevresinde, okul, iş ve uğraş alanlarında kısaca bireysel ve toplumsal ilişkilerin her ortamında “konuşan” ya da “dinleyen” hâllerinden birinde bulunmaktasınız.

Konuşma, sadece birtakım sözcükleri ses aracılığı ile başkalarının kulaklarına iletme olmadığı gibi dinleme de sadece işitmek demek değildir. Gerçekte tüm benliğimizle konuşmakta, “kulağımızla işitip zihnimizle dinlemekteyiz.” İşte bu nedendir ki bugün kimi yabancı ülkede yalnız konuşma değil, dinleme de bilimsel bir eğitim konusu ve uygulaması hâline gelmiştir.

Hiçbir şey, konuşma yolu ile konuşandan dinleyene hiçbir zaman tam olarak eksiksiz iletilemez. Konuşmayı bir insanın duygu ve düşüncelerini, sözcüklerini kalıba dökerek başka birinin zihnine aktarması biçiminde anlamak çok yanlıştır. Her ne kadar böyle bir iletişim

tamlığı son derece istenen bir şeyse de gerçekleşmesi tümüyle olanaksızdır. Konuşma, konuşanın ve dinleyenin zihninde deneyimlerini anımsamasına yardım ederek anlamlar, duygu ve düşünceler uyandırma amacı güden bir uyarım biçimidir. Hiç kimse, bir başkasına bir öyküyü olduğu gibi tüm gerçekliği ile anlatamaz. En usta öykü anlatıcısı, anlatmak istediği öyküyle dinleyicinin kendi kendisine anlatmasına olanak verecek yolda uyarılmasını sağlamaktan öteye geçemez. Konuşmacı olarak yapılabilecek en iyi şey, dinleyicilerin zihinlerinde kendi deneyimlerine ilişkin birtakım öğeleri uyandırıp harekete geçirebilecek görsel-işitsel simgeler kullanmaktır. Bu nedenle iyi bir konuşmacı olmak özen ister.

İyi bir konuşmacının özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

İyi bir konuşmacı, gözlem gücünü geliştirmiştir (Çevresine duyarlı olması gerekir.). Duyuları uyanık, canlı ve gerçek dünya ile sıkı sıkıya ilişkili olduğu için konuşması anlamca zengindir.

İyi bir konuşmacı, seçtiği konuşma alanlarında geniş bir bilgi birikiminin desteğinden yararlanır.

İyi bir konuşmacı, amacına uygun yönde ve mantıki bir akış içinde düşünme yeteneğini geliştirir. Alanına yönelik yeterli bilgi birikimine sahip olsa da bunu düzenli bir biçimde aktarmayı bilmeyen konuşmacı başarılı olamaz.

İyi bir konuşmacı, hem kendi yeteneklerini hem de karşısındaki kişinin yani dinleyicinin yeteneklerini ve ilgi alanlarını bilir. Özellikle farklı düşüncelere sahipse bu görüşlerini yumuşatmak için “bana öyle geliyor ki, bana kalırsa, benim düşünceme göre” şeklinde hitaplarda bulunabilir.

İyi bir konuşmacı dinleyicisini yakından tanır. Neleri, nasıl ve ne ölçüde söylemesi gerektiğini bilir.

İyi bir konuşmacı konuşmada kişiliğın önemini bilir. Konuşmacı ne derecede çekici bir kişiliğe sahipse düşüncelerini ve duygularını dinleyicileriyle paylaşma, onları bu doğrultuda etkileme gücü de o oranda artar.

İyi bir konuşmacı, konuşma eylemini oluşturan fiziksel öğelerin önemini bilir. Sesin tonları ve dalgalanmaları, jestler, hareketler, duruşlar, yüz anlatımları konuşma eylemini oluşturan öğelerdir. Dinleyicileri etkilemek için bu öğelerin ustaca kullanılması gerekir.

İyi bir konuşmacı, kendisinin titiz bir eleştiricisidir. Konuşmacı, kendi konuşmasını inceleyerek başarılı ve başarısız olduğu yönleri tespit eder. Bunların nedenlerini araştırıp neleri yapması ya da yapmaması gerektiğini saptayarak işinde daha verimli bir yola gidebilir.

İyi bir konuşmacı, ahlaksal sorumluluklarının bulunduğunu hatırdan çıkarmaz. İnsani etkinliğin hemen hemen her alanında benimsenen dürüstlük, doğruluk konusundaki kurallar konuşma eylemi için de aynı ölçüde geçerlidir.

Konuşmacı düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini karşı tarafa aktarırken “üslup” adı verilen değişik yollar kullanmaktadır. Üç tür üslup vardır. Bunlar:

- **Sade üslup:** Konuşmacının doğal ve açık anlatım özelliği kullanmasıdır. Bu üslupta kolay ve anlaşılır bir tarz esastır. Kolay ve pratik öğretmek, eğlendirmek bu üslubun özellikleri arasında yer almaktadır.
- **Yüksek üslup:** Konuşmacının düşünce ve duygularını aktarırken çok yüksek, sanatlı ve görkemli bir üslup kullanmasıdır. Bu üslupta kelimeler seçkin ve parlaktır. İmajlara ve söz sanatlarına dayalı ifadeler kullanılır. Kültürlü insanlar bu tarz konuşmaları anlayabilir.
- **Karışık üslup:** Herkesin anlayacağı nitelikteki anlatım özelliğidir. Sade ve yüksek üslubun karışımı kullanılır. Bu üslubu her sınıftaki insan anlayabilir.

Biliyoruz ki ailede çocuğun konuşma eğitimi büyük oranda gelenek, görenek ve alışkanlıklar sınırı içerisinde süregelir. “Ağzı var, dili yok.” “Söz gümüşse sükût altındır.” “Büyüklerin yanında küçüklere söz düşmez.” gibi yerleşmiş toplum mantığımız bizi konuşmaya değil, özellikle ve öncelikle hep susmaya hazırlamıştır. Kişiliğimizin oluşmasında, insanlaşmamızda konuşmanın ne derece önemli olduğunun bilincinden uzak kalmamıza yol açmıştır.

Ailede bulunmayan konuşma eğitimi ilköğretimde, ortaöğretimde ve yükseköğretimde de yeterince bulunmamaktadır. Bu eksiklik, toplumsal ilişkilerimizde ve iş hayatımızda bize ciddi sıkıntılar vermektedir.

Diksiyon dersi sadece bir ders değil, aynı zamanda önemli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir.

1.1.2. Diksiyon ve Ses

İnsanı diğer birçok canlıdan ayıran en önemli özellik çıkarttığı ses ve bu sesle yaptığı iletişimidir. Ses ile hem mesaj gönderilir hem de ona duygular, sevgi, kızgınlık ve kaygılar eklenir. Bir de bu ses şekillendirilerek kulağa daha hoş hâle getirilebilir ki bu da insanın kendi sesli sanatını, müziğini oluşturur.

“Kişiliğiniz sesinizde gizlenmiştir.”

İyi bir konuşma sesinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- **İşitilebilirlik:** Konuşurken sesin bütün dinleyiciler tarafından rahatlıkla işitilebilmesidir. Çok yavaş ya da yüksek tonlarla konuşulmamalı; ses tonu konuşulan yerin ve dinleyici kitlesinin büyüklüğüne ve özelliğine göre ayarlanmalıdır.
- **Akıcılık:** Söz ve düşüncelerin, dinleyicilerin algılama hızına denk düşmesidir. Bu hız, her zaman aynı kalmamalı; heyecan durumuna, dinleyicilere ve konuya göre yer yer değişiklikler göstermelidir.

- **Hoşa giderlik:** Ses tınısının katı, tiz, kulak tırmalayıcı, hırıltılı, madeni, burundan gelen, hışırtılı, boğuk, çok yumuşak, gevrek, biçimden yoksun vb. olmamasıdır. Genellikle doğuştan gelen bu özellikler, düzenli çalışma ile belli oranlarda düzeltilebilir.
- **Anamlılık:** Sesin genel olarak dostça bir nitelik taşıması ve güven duygusu telkin etmesidir. Ses, kelimelerdeki anlamın daha fazlasını ya da tam zıttını yansıtabilir. Sesiniz dengeli, kararlı ve güven verici olmalıdır. Ayrıca sesinizde açıklık, sadelik ve kişilik de bulunmalıdır.
- **Bükümlülük:** Sesin ton, hız ve anlam bakımından değişiklik göstermesidir. Bükümlülüğün karşısı “tekdüzelik”(monotonluk) tir. Değişmeyen bir ses zamanla dinleyicileri sıkır.

Diksiyon; konuşma öncesinde alınan nefes, nefesin oluşturduğu sesler ve bu seslerin artiküle edilerek yani ağızda şekillendirilerek oluşturulan kelimelerle ilgilenir. Ayrıca konuşmanızı süslediğiniz ve daha anlamlı hâle getirmek için yaptığınız tonlamalar, vurgular da diksiyonun çalışma alanıdır.

Güzel ve etkili konuşmada diksiyon yani seslerin doğru çıkarılması son derece önemlidir. Bir yandan kendi dilinizin fonetiğini en doğru şekilde öğrenmeli diğer yandan bunları kullanmayı yetenek hâline getirmelisiniz. Durak, ulama ve vurguları doğru kullanabilmelisiniz.

Fonetik bilgisi seslerin çıkarılışını inceler. Diksiyon ise buna ek olarak daha geniş bir kapsamda ses organlarının doğru sesleri çıkarabilecek şekilde eğitilmeleri üzerinde odaklanır. Bu yönüyle diksiyon önemli ölçüde fonetiğe dayanır.

Fonetiğin (ses bilgisi) genel bir tanımı yapılacak olursa fonetik; bir dili seslerinin oluşumları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişmeler açısından inceleyen gramer dalıdır.

Diksiyon, herhangi bir dilin ses yapısıyla yakından ilgilidir. Bu bakımdan bir dilin fonetiği (ses bilgisi) o dilin doğru ve güzel kullanılması açısından son derece önemlidir.

Sesle ilgili diğer bir unsur da artikülasyon (boğumlanma)dur. Artikülasyon, konuşma organlarının boğazdan çıkan sese biçim vermek için topluca çalışmasıdır. Kapının önünden geçen sokak satıcıları, bağırarak sattıklarını herkese duyurmak isterler. Yine de ne dediklerini anlamak için çıkıp sorma ihtiyacı duyulur. Önemli olan söylenenlerin anlaşılmasıdır. Söylenen sözlerin anlaşılması için temel sesler ünlüler değil, ünsüzlerdir. Seslerin ağızdan çıkışına ve dilin konumuna dikkat etmek gerekir.

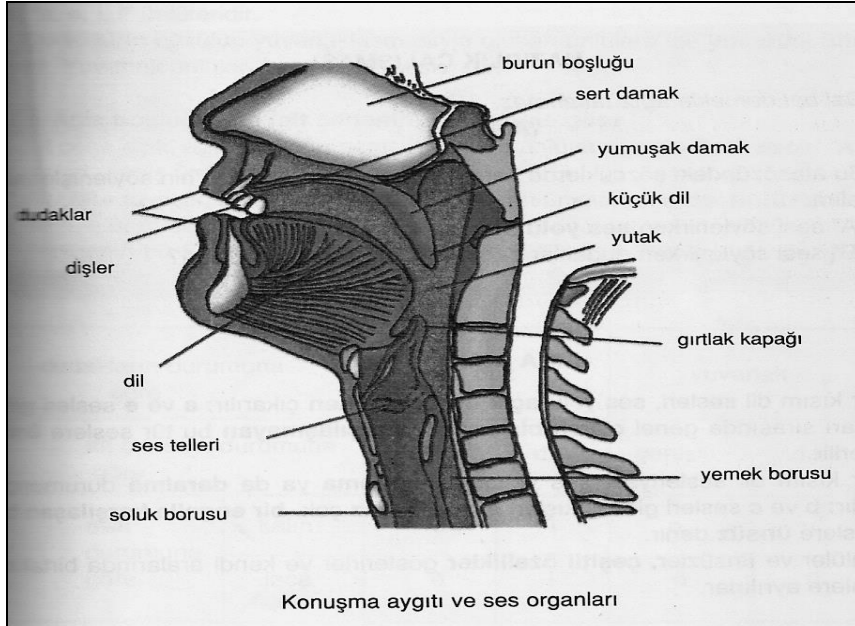
Diksiyon ve ses ayrılmaz bir bütündür. Sesin anlam kazanabilmesi için düzgün bir diksiyona, diksiyonun ortaya çıkabilmesi için de sese ihtiyaç vardır. Burada bahsedilen ses ile ilgili kavramlara ilerleyen konularda yer verilecektir.

1.2. Ses

Ciğerlerden gelen havanın ses yolunun herhangi bir noktasındaki boğumlanması ile oluşan ve yayılarak kulaklarla algılanan titreşime ses denir. Sesin saniyedeki titreşim sayısına frekans ya da perde denir. Sesler, ses yolu adı verilen akciğerlerden başlayıp boğaz, gırtlak, damak, dil, diş ve dudakların çeşitli hareketleri sonucunda oluşur. Sesler oluş biçimlerine ve oluşum yerlerine göre tasnif edilir.

1.2.1. Ses Olayı

- **Sesin ortaya çıkışı:** Gırtlığın içinde ikisi sağda ikisi solda olmak üzere dört adet ince kiriş vardır. Seslenmeye yarayan kirişler iki tanedir. Ses çıkarmak istenince bu bir çift kiriş, gereğine uygun biçimde birbirine yaklaşarak gerilir. Akciğerlerden itilen hava, bu kirişlerde isteğe göre ince, kalın, sert, yumuşak vb. sesler biçiminde perdelenir. Bu ses ağız içinde çeşitli değişmelere uğrayıp boğumlanır ve konuşma sesi biçimine girer.
- **Ses yolu:** Göğüs boşluğundan dudaklara kadar varan kısma denir.
- **Konuşma aygıtı:** Göğüs boşluğu-akciğer-gırtlak-kirişler-küçük dil- dil- damak- diş etleri dişler- dudaklar- geniz-burun (bk. Şekil 1.1) dur. Bunların hepsine birden konuşma aygıtı denir. Bunların birinde hastalık veya sakatlık varsa seslerden bazılarının veya tamamının uygun biçimde çıkmasına engel olur. Dişleri dökülmüş (s, ş, ç, t, j, l, n, r, z, c, d) veya nezle olan insanların söyleyişleri farklıdır.

Şekil 1.1: Konuşma aygıtı ve ses organları

1.2.1.1. Sesin Nitelikleri

- **Şiddet:** Sesin yarattığı etkinin gücüdür. Aynı tondaki seslerin hafif ya da kuvvetli oluşunu anlatır.
- **Yükseklik:** Kalın sesleri ince seslerden ayıran niteliktir. Pes ses ve tiz ses olarak bölümlendirilir.
- **Tını:** Sese katılan hafif yankıya “tını” ya da diğer ismiyle “rezonans” denir.
- **Tiz ses:** İnsan kulağına ince ve keskin bir biçimde yansıyan seslerdir.
- **Pes ses:** İnsan kulağına alçak, aşağı, hafif, yavaş ve kalın bir biçimde yansıyan seslerdir.

1.2.1.2. Diksiyon Bakımından Ses

Ses kirişlerinin düzgün titreşimi ile meydana gelen ünlüler (selenler; a, e, ı, i, o, ö, u, ü)

Ses yolundan çıkarken gırtlak, damak, dişler ve dudaklar gibi herhangi bir engelle karşılaşmayan seslere "ünlü" adı verilir.

Türkçede ünlüler söylenişlerine göre üç grupta incelenmektedir. Bunlar:

- Dilin durumuna göre ünlüler: "Ünlü" adı verilen sesler ağız yolundan çıkarılırken dil, öne ve arkaya doğru hareket eder. Dilin arkaya doğru hareket etmesi sonucunda kalın ünlüler, öne doğru hareket etmesi durumunda ise ince ünlüler çıkarılır. Kalın (art) ünlüler; a, ı, o, u'dur. İnce (ön) ünlüler ise e, i, ö ve ü'dür.
- Dudakların durumuna göre ünlüler: Ünlüler çıkarılırken dudaklar düz ve yuvarlak olmak üzere iki şekle girer. Dudağın düzleşmesiyle çıkan ünlülere düz ünlüler, yuvarlaklaşmasıyla çıkan ünlülere ise "yuvarlak ünlüler" adı verilir. Düz ünlüler; a, e, ı, i'dir. Yuvarlak ünlüler ise o, ö, u, ü'dür.
- Çenenin durumuna göre ünlüler: Ünlülerin çıkartılmasında çenenin de önemli bir işlevi bulunmaktadır. Kimi ünlülerde çene aşağıya doğru açılırken kimilerinde çene daralır. Çenenin genişlemesiyle çıkarılan ünlülere "geniş ünlüler", çenenin daralmasıyla çıkarılan ünlülere "dar ünlüler" denir. Dar ünlüler; ı, i, u, ü'dür. Geniş ünlüler ise a, e, o, ö 'dür.

	DÜZ		YUVARLAK	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
KALIN	a	ı	o	u
İNCE	e	i	ö	ü

Tablo 1.1: Ünlüler tablosu

Hava sızması, hışırtıyla meydana gelen ünsüzler (ç, f, h, k, p, s, ş, t, b, c, d, g, j, l, m, n, r, v, y, z)

Ses yolundan çıkarken gırtlak, damak, dil, diş ve dudaklar gibi bazı engellere çarparak çıkan seslere "ünsüz" adı verilir.

- Çıkış yerlerine göre ünsüzler: Ünsüzlerin her birinin oluşumunda farklı organların görev aldığı görülmektedir.

Bu açıdan ünsüzler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

Dudak ünsüzleri: p, m,

Diş ünsüzleri : v, f

Damak ünsüzleri: k, g, ğ, y

Gırtlak : h

Diş-damak ünsüzleri: Diğer ünsüzler

- Ses yolundan çıkışlarına göre ünsüzler

Sert ünsüzler: ç, f, h, k, p, s, ş, t

Yumuşak ünsüzler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

	SERT		YUMUŞAK	
	Sürekli	Süreksiz	Sürekli	Süreksiz
Dudak	f	p	m, v	b
Diş	ş, s	ç, t	j, l, n, r, z	c, d
Damak	...	k	y	g
Gırtlak	h	...	ğ	...

Tablo 1.2: Ünsüzler tablosu

1.2.2. Solunum

Solunum, canlıların yaşamını sürdürebilmeleri için oksijenli havayı akciğerlere çekme ve karbondioksiti verilen havayla dışarı çıkarma hareketidir. Solunumun ana işlevi budur. İkinci işlevi ise konuşmayı sağlamaktır.

Doğru konuşmanın temeli doğru nefes almayla başlar. Bir başka deyişle doğru konuşma ciğerlerden başlar. Herkesin her gün bilinçsizce hiç düşünmeden yaptığı bu eylem, konuşma sanatı için son derece önemlidir.

Türkçe nefes verirken konuşulan bir dildir. Konuşmanın etkili ve diksiyonun düzgün olabilmesi için konuşan kişilerin doğru solunum tekniklerini biliyor ve kullanıyor olmaları

gerekmektedir fakat çoğumuz doğru nefes almıyoruz. Bu da diksiyon sorunlarının temelini oluşturuyor.

1.2.2.1. Solunum Yöntemi

Doğru solunum yöntemini kullanarak nefes almak ve vermek diksiyon açısından çok önemlidir. Çünkü ses tellerini titreşime geçiren, sesin tınlamasını gerçekleştiren nefestir. Onun için nefes doğru ve düzenli alınıp kullanılmalıdır.

Nefes, ses üretim merkezini harekete geçiren bir güçtür. Nefes olmadan sestem bahsetmek imkânsızdır. Sesin üretim merkezi ise gırtlak (hançere)dir. Doğru nefes alınıp kullanılmazsa nefes bu merkezi zorlayıp yıpratır ve sonuç olarak üretimin kalitesi düşer. Yani cılız ve kalitesiz bir ses elde edilir.

İyi bir solunum olmadan doğru bir diksiyon tarzı olması mümkün değildir. Peki, iyi bir solunum ne demektir?

İyi bir solunum, soluk alırken akciğerlere yeterli ölçüde havayı alıp sonra yorgunluk duymadan onu geri vermektir.

İyi bir solunum elde edebilmek için de diyaframı kullanarak nefes almak gerekir.

Akciğerler; arkadan omurga, önden göğüs kemiği ve yanlarda bunlara birer birer kıkırdaklarla bağlanan kaburga kemikleri tarafından kemikten bir kafes içinde bulunmaktadır. Bu kafesin aşağı tarafında “diyafram” adı verilen kastan yapılmış geniş bir perde ile örtülmektedir. Bu perde esnektir ve aşağı doğru gerilebilir.

Akciğerlerin sağ tarafında üç lop, sol tarafında ise iki lop bulunmaktadır. Akciğerin her iki tarafında da bulunan alt loplar, yan taraflara doğru da uzanır ve üst loplardan çok daha büyüktür. Alt lopların alabileceği oksijen kapasitesi üst loplara göre daha fazladır.

Çoğu kişi akciğerlerin üst loplarını dolduracak kadar havayı içine çektiğinden sadece sınırlı üst lopları kullanmış olur ve vücutta yeteri miktarda kan temizlenemez. Hâlbuki bebeklerin nefes alışlarına dikkat edilirse karından gerçekleştiği görülür. İnsanlar doğduklarında doğru nefes alma alışkanlığına sahip olarak doğarlar. Fakat zamanla yaşam koşullarından ötürü doğru nefes alma alışkanlığı bozulur.

Doğru solunum yöntemi, akciğerlerin alt loplarını da oksijenle dolduracak şekilde nefes alıp sonra vermektir.

1.2.2.1.1. Soluk Alma

Suluk alırken dikkat edilmesi gereken hususlar; derin bir şekilde, sık, çabuk, düzenli, sinirlenmeden ve gürültüsüz olarak soluk alınmasıdır.

Soluk alma kusurlarının başında gürültülü soluk alma gelmektedir. Bu durum dinleyiciyi rahatsız eder.

Doğal solunumda burundan soluk alınmalıdır ve ağız kapalı tutulmalıdır. Burundan soluk alınırken alınan hava ısınır ve temizlenir. Çünkü burun içindeki kıvrımlar ve kıllar, süzgeç görevini görmektedir.

Bazen diksiyonda ağızdan soluk almak da gerekebilir. Konuşan kişi söz söylerken gereken yerde soluk almak için ağzını kapayacak zaman bulamayabilir.

Doğru nefes alınıp alınmadığını anlayabilmek için şu işlem yapılabilir:

Bir el göğsün bir el de karnın üzerine konulur. Bu şekilde derin bir nefes alınır. Nefes alırken göğüs şişiyor ve havaya kalkıyorsa bu yanlış bir nefestir. Bu, diyafram kasının kullanılmadığı, akciğerlerin öne ve arkaya doğru genişlediği yanlış bir nefestir. Bu şekilde nefes alındığında nefes uzun süre ve istenen şekilde kullanılamaz.

Nefes alırken göğüs çok az hareket ediyor ama karın daha fazla şişiyorsa bu doğru nefestir. Bu şekilde nefes alındığında daha uzun süre ve daha kaliteli bir ses tonu ile konuşulabilir.

1.2.2.1.2. Solunum Alıştırmaları

➤ Alıştırma I

Diyaframdan doğru soluma için aşağıda belirtilen hususlara dikkat ederek alışkanlık edinene kadar iki hafta boyunca her gün bu çalışmayı gerçekleştiriniz. Başarılı olabilmemiz için her yemekte midenizin % 30'unu boş bırakınız.

Sırt üstü yatınız. Kendinizi rahat bırakınız. Bu şekilde diyaframdan doğru nefes aldığınızı göreceksiniz. Bu şekilde göğsünüz az hareket ediyor, nefesiniz karnınıza doluyor gibi gelecek. Yani karnınız şişip inecek. Doğru nefes alıyorsanız bunu uzun süre devam ettiriniz. Uzun süre bu egzersizi yaptığınızda diyafram nefesi alma alışkanlığı bünyenize yavaş yavaş oturacaktır. Başlangıçta doğru nefes yani diyafram nefesi almakta zorlanabilirsiniz. Çok zorlanırsanız yine sırt üstü uzanır pozisyonda elinizi karnınızın üzerine bastırınız ve nefes alırken elinizi itmeye çalışınız. Bu şekilde diyafram kasınızın esnekliğini arttırabilirsiniz.

➤ Alıştırma II

Dik oturur vaziyette ya da ayaktayken derin nefes alınız ve tutunuz. Nefesinizi bırakmadan karın kaslarınızı kullanarak karnınızı içeri doğru çekip bırakınız. Bu hareket, ergin olduğu için kullanmadığınız diyafram kasınızın esnemesini sağlayacaktır.

➤ Alıştırma III

Bu egzersizde de her zaman olduğu gibi derin nefes alınız. Bu sefer nefesinizi tıslayarak veriniz. Aynı egzersizi yani tıslama egzersizini farklı şekillerde yapabilirsiniz.

Örneğin, kesik tıslar ya da dalgalı tıslar şeklinde yapabilirsiniz. Bu şekilde hem diyafram kaslarınızı genişletmiş hem de sesinizi ısıtmış olursunuz.

➤ **Alıştırma IV**

Bu egzersizde sık sık ve seri bir şekilde nefes alarak diyafram kasınızı geliştirmeye ve esnetmeye çalışınız. “Köpek soluması” adı verilen bu egzersiz başlangıçta size komik gelse de diyafram açmak için oldukça yararlıdır.

➤ **Alıştırma V**

Bu egzersiz ise al, tut, bırak egzersizidir. Normalden biraz daha yavaş nefes alınız. Aldığınız nefesi bir süre tutunuz ve daha sonra yavaşça bırakınız. Bu egzersizde nefesinizi bir saniyede alıyorsanız dört saniye tutmalı ve iki saniyede bırakmalısınız.

➤ **Alıştırma VI**

Hazır olda durunuz. Soluk alırken ayaklarınızın ucuna basarak yükseliniz. Birkaç saniye böyle bekleyiniz ve beklerken nefesinizi tutunuz. Sonra topuklarınıza basarak birden soluğunuzu sessizce bırakınız. Aynı hareketi birkaç kere tekrarlayınız.

➤ **Alıştırma VII**

Burnunuzdan 6 sayıyla nefes alınız ve nefesinizi 8 sayıyla ağzınızdan veriniz. Nefesi burundan alma sayısını sabit tutarak nefesinizi verme sayısını iki iki arttırınız ve 22’ye kadar ulaşınız. Nefes alırken omuzlarınızı kaldırmamaya dikkat ediniz.

➤ **Alıştırma VIII**

Aşağıdaki parçayı sesi dalgalandırmadan bir solukta söylemeye çalışınız ve olabildiğince yavaş sesle geniş söyleyerek okumaya çalışınız. Soluk alma yerleri “I” işareti ile belirtilmiştir:

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik, I
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik, I
Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: I “İlerle!”
Bir yaz günü geçtik Tuna’dan kabilelerle. I

Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan, I
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan. I
Birden doludizgin boşanan atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla. I

Cennette bu gün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde. I
Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik, I
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.

(Yahya Kemal BEYATLI, Akıncılar)

➤ **Alıştırma IX**

Derin soluk alarak aşağıdaki cümleyi yavaş yavaş bir solukta söyleyiniz. Bir peltek büyükbaba peltek konuşan peltek torununu pelteklikten kurtarabilir mi?

➤ **Alıştırma X**

Yanan bir mumdan birkaç santimetre uzaklıkta açık bir boğumlanma ve iyi anlaşılabilen bir sesle konuşunuz. Mum sönerse soluk çıkarma şiddetlidir. Buna dikkat ederek soluğu tutumlu harcamaya alışmalısınız. Mumu söndürmeden konuşmayı yavaş yavaş yükseltmeye çalışınız.

➤ **Ruhsal-bedensel gevşeme ve rahatlama**

Düzgün konuşabilmek, sesi etkili ve doğru çıkarmak, toplum önünde rahat davranabilmek için solunum alıştırmaları yanında gevşeme egzersizleri de yapılmalıdır. Günlük hayatta farkında olunmadan gerginleşilir. Olaylar karşısında vücut rahatsız olduğunu açık şekilde belli etmese de kendiliğinden adrenalin salgılamaya başlar. Bu da gereksiz bir gerginliğe ve kasılmaya sebep olur.

Vücudunuzu rahatlatmak için şu alıştırmaları yapabilirsiniz:

- **Alıştırma I**
Bedensel ve ruhsal rahatlama hareketleri önce doğru nefes alma egzersizleri ile başlar. Size yukarıda verilen doğru nefes alma egzersizlerini her gün en az on beş dakika yapmalısınız. Bu çalışmaları yapmak insanların hayatındaki koşuşturmanın verdiği gerginlikten sıyrılıp çıkması için de çok yararlı bir egzersizdir.
- **Alıştırma II**
Güzel bir hatıranız, deniz kenarında veya yeşillikler içinde geçirdiğiniz unutulmaz bir gününüz, hoşlandığınız ve sizi gevşetecek dağarcığımızdaki herhangi bir öge nefes egzersizleri esnasında rahatlatıcacı etmenlerden biri olabilir. Egzersizleri bu hoş hatıra ve hayaller eşliğinde yapmaya çalışınız.
- **Alıştırma III**
Başparmağınızı katlayarak kemik noktasını iki kaşınızın arasına gelecek şekilde bastırınız. Bu noktadan itibaren şakaklarınıza doğru ağır ağır iki dakika dairesel hareketler çiziniz. Ağrıyan noktaları daha fazla ovunuz. Sırasıyla sağ ve sol başparmaklarınızla bu işlemi rahatlayıncaya kadar tekrar ediniz. Çene kaslarını rahatlatmak için çenenizi bir müddet açıp kapayınız.
- **Alıştırma IV**
Önce sağ elinizi yumruk yapıp iyice sıkınız ve bir süre sıkı tutunuz. Sonra yumruğunuzu gevşetiniz. Bunu aniden ve hızlı bir biçimde yapınız. Elinize yayılan gevşemeyi, gevşemenin kolunuza yayılmasını hissediniz.

Kolunuzdan omzunuza kadar gevşemeyi hissediniz. Bir süre ara veriniz ve yavaş yavaş doğru şekilde nefes alıp veriniz. Daha sonra aynı işlemi sol elinizle yapınız.

- **Alıştırma V**

Omuzlarınızı yukarı kaldırınız ve öylece tutunuz. Omuzlarınıza ve boynunuza yayılan sıkışmayı hissediniz. Bir süre böyle kalınız ve gevşeme duygusunun omuzlarınıza yayılmasına izin vererek birden gevşeyiniz. Yine bir süre yavaş ve düzenli bir biçimde soluk alıp vermeye devam ediniz. Ardından boynunuzu geriye doğru itiniz, böylece boyun kaslarınızın gerginleştiğini hissetmeye başlayacaksınız. Çoğunlukla gerginliklerin merkezi boyun olduğu için boynunuzu germek rahatsızlık verebilir. Bu kasları geriniz ve bir süre böyle tutunuz. Sonra aniden gevşetiniz. Boynunuza ve omuzlarınıza yayılan gevşemeyi hissediniz. Tekrar doğru tekniklerle soluk alıp veriniz.

- **Alıştırma VI**

Yüz kaslarınızı geriniz. Dişlerinizi sıkınız ve kaşlarınızı çatınız. Bir süre böyle kalınız. Şimdi gevşeyiniz. Boynunuzu, omuzlarınızı ve kollarınızı gevşetiniz ve yavaş bir biçimde soluk alıp vererek rahatlayınız.

- **Alıştırma VII**

Karın kaslarınızı sıkınız. Karnınızı içeri çekiniz. Böyle kalınız. Şimdi daha önceki gibi kaslarınızı gevşetiniz ve gevşemeyi hissediniz. Daha sonra ağır ağır bacak kaslarınızı geriniz. Topuklarınızı yere doğru bastırarak kaslarınızı gerebilirsiniz. Ayaklarınıza, baldırlarınıza çıkan gerginliği hissediniz. Kısa bir süre bu gerginliği koruyunuz, bacağına kramp girmemesine dikkat ediniz. Kaslarınızı gevşetiniz ve bütün bacağına yayılan gevşeme hissini fark ediniz.

- **Alıştırma VIII**

Bu egzersizlerle bütün vücudunuzu gevşetmiş oldunuz. Dikkatinizi tekrar soluk alıp verişinize yönlendiriniz. Bu konuda çok çaba harcamınız. Soluk alıp verişinizi yavaşlatınız, bu süreyi bir dakikada yaklaşık altı soluğa kadar düşürünüz.

- **Alıştırma IX**

Çok sıkıntılı bir hâlden çok rahatlatıcı bir ortama kavuştuğunuzu hayal ediniz. Bir kâbustan uyanmak gibi rahatlatıcı duyumsama çalışmaları yapınız. Sonra kendinizi masmavi, güzel bir denizde yüzerken düşününüz. Parmak uçlarınıza dek yayılan bir ılıklik hissi ile yüzme duygusunu yakalayınız.

- **Alıştırma X**
Şimdi kendinizi gevşetip soluk alıp vermenizi yavaşlatarak alıştırmayı bitirmek istediğinizde belli bir sayıdan geriye doğru sayarak gevşeme çalışmalarını bitiriniz ve gerçek dünyaya geri dönünüz.

1.2.3. Selen

1.2.3.1. Tanımı

“Selen” gürültü niteliğinde olmayan ses olarak tanımlanabilir. Türkçede kullanılan selenler, ünlü harflerdir. Bunlar “a, e, ı, i, u, ü, o, ö” harfleridir.

1.2.3.2. Kusurları

Selen kusurları genel bir sağlık bozukluğundan, bir veya birkaç ses organındaki hastalıktan ileri gelebilir. Bazen de kötü bir alışkanlıkla yerleşmiş olan bazı ses ve boğumlanma kusurlarından kaynaklanabilir.

Sağlık sorunları yüzünden oluşan selen kusurları düzeltilemese de kötü alışkanlıktan kaynaklanan selen kusurlarını birtakım alıştırmalarla düzeltmek mümkündür.

Bu alıştırmaların çoğunun etkili olabilmesi solunum alıştırmalarına dayanmaktadır. Çünkü düzeltilmesi gereken kusurlar, doğru soluk almamaktan kaynaklanmaktadır.

Selen kusurlarının kuvvetsizlik, ses titrekliliği, tiz ve keskin ses olmak üzere üç şekilde olduğu görülür.

1.2.3.3. Kuvvetsizlik

Ses kuvvetsiz ve yetersiz olabilir. Bu da hafif sesle konuşma alışkanlığından ve alıştırma yapmamaktan meydana gelmektedir.

Konuşurken seslerin kuvvetsiz, cılız bir şekilde çıkması konuşan kişinin konuşmasının anlaşılmasına neden olmakta ve bunun sonucunda da iletişim sorunları yaşanmaktadır.

- Sesin kuvvetsizliğini bir takım alıştırmalar yaparak düzeltmek mümkündür.
 - Ağzınızı açarak “a” seleni veriniz.
 - Soluk verirken gitgide artan bir şiddetle “a” selenini çıkarınız.
 - Birdenbire ve aynı şiddeti sürdürerek çıkartınız.
 - Sesinizin şiddetini çoğaltıp azaltınız.
 - Aynı şekilde fakat birçok kere sesinizin şiddetini çoğaltıp azaltarak tekrarlayınız.
 - Kısa soluk vererek oldukça gür sesler çıkarınız.

➤ Ses titrekliliği

Ses gür olabilir ya da cılız çıkabilir ama her iki durumda da titreklik olabilir. Bu kusur, şarkı söylerken fark edilmeyebilir ama konuşurken hemen kendini belli eder. Bu durum diksiyon açısından kusur sayılır.

Ses titrekliliğini önleyebilmek için sesi zorlamaktan kaçınarak aŖağıdaki alıŖtırmaları yapınız (Ses çağlayan bir nehir gibi akmalıdır.):

- Çok kısa bir süre içinde ve çok az ses vererek bir selen çıkarınız.
- Bir seleni çıkarırken biraz daha gür ve biraz daha uzun olmasına dikkat ediniz.
- Durmadan gitgide biraz daha gür ve öncekinden biraz daha uzun süreli selenler çıkarınız. İyi bir sonuç elde edinceye kadar bu alıŖtırmaya devam ediniz.

➤ **Tiz ve keskin ses**

Tiz ve keskin ses insan kulağına tırmaladığı için diksiyon açısından da bir kusur kabul edilmektedir. Tıp doktorları bu sese “haremağası sesi” demektedirler.

Tiz ve keskin ses kusurunun düzeltilebilmesi için aŖağıdaki metodun uygulanması yararlı olmaktadır.

- Ağzınızı açınız ve olabildiğince derin ve düzgün bir soluk alınız. Soluk verirken gırtlığınızda bir kasılma olmamasına dikkat ederek solukla beraber ses çıkartmaya çalışınız.
- Pes tonda temiz bir ses elde ettikten sonra hecelere geçiniz. Bir heceyi söylerken solukla beraber ses de vererek heceyi tamamlayınız ve diğerine geçtiğiniz zaman aynı şekilde tekrarlayınız. Heceleri uzatarak söyleyiniz.
- Bu alıŖtırmalar yapılırken tiz tonlara çıkmamaya dikkat ediniz. Heceleri söylerken iyi sonuç alındıktan sonra elinize bir kitap alınız, aynı şekilde heceler üzerinde durarak her hecede soluk alıp pes tonda okumaya devam ediniz.
- Birçok defa kendi kendinize okuma alıŖtırmaları yapınız.
- Bu metodu uygularken tiz ve keskin sesinizle konuşmaktan kaçınarak konuşurken okurken yaptığımız gibi heceleri pes tonlarla söylemeye çalışınız.

➤ **Ses ve konuşma yetersizlikleri**

Pek çok insanda konuşma yetersizlikleri görülür. Hatta yüksek eğitim görmüş insanlar bile sesleri doğru çıkarmada ya da kelimeleri doğru telaffuz etmede zorluklar yaşayabilirler.

Konuşma yetersizliklerini Ŗu maddeler altında toplamak mümkündür:

- **Yöresel ağızla konuşma:** Kelimeleri, kişinin yetiştiği çevrenin ağızındaki seslerle söylemektir.

Örnekler:

kalın: galın

gidiyorum: gidiyom ya da gidim

yuvarlanmak: gındırmak

çukur: kortik

- **Yazı diliyle konuşma:** Denilir ki Türkçe dünya dilleri arasında yazıldığı gibi konuşulan tek dildir. Oysa bu inanış yanlıştır. Türkçe de dünya dillerinde olduğu gibi yazıldığı gibi konuşulmayan bir dildir. Yani yazıldığı gibi konuşulamaz, konuşulduğu gibi de yazılamaz. Özellikle oyuncular yazı diliyle konuştukları zaman yapmacıklığa düşer.

Örnekler:

Yazı dili

gideceğim
değil
konuşuyorsunuz
bir gün

Konuşma dili

gidicem
diil
konuşuyosunuz
bi gün

- **Anlatımda yetersizlik:** Konu üzerinde yeterli derecede durulmaması, söyleneceklerin tam olarak ifade edilememesi, cümlelerin yarım kalması ya da bozuk bırakılması da anlamdan kaynaklanan konuşma yetersizliklerindedir.

Örnekler:

maiyet: mahiyet
yönetmelik: yönetmenlik
porte: portre
madur: mağdur

➤ **Çok yaygın dil hataları**

Günlük hayatta sıkça kullanılmasına rağmen bazı kelimeler yanlış telaffuz edilmektedir. Bunlardan en sık olanları yanlış ve doğru hâlleriyle şöyle sıralanabilir:

proğram değil program
eğemenlik değil egemenlik
gine değil yine veya gene
çünkü değil çünkü
zından değil zindan
ahçı değil aşçı
ültimatom değil ultimatom
mütevazi değil mütevazı
resmi geçit değil resm-i geçit
tetbir değil tedbir
taktir değil takdir
herkez değil herkes
insiyatif değil inisiyatif
hükümet değil hükümet
meyva değil meyve
sahlep değil salep
şarz değil şarj
eksoz değil egzoz

aferim değil aferin
meydana gelmek değil meydana gelmek
yaarın değil yarın
rakım değil ra(a)kım (a uzun)
liise değil lise
öğe değil (okunurken) öge
kaatil değil katil
hastane değil (okunurken) hastane
sarmısak değil sarımsak
eğki değil ekęi
döküman değil doküman
parlamento değil parlamento
dinazor değil dinozor
kiprik değil kirpik
yalnış değil yanlış
yalnız değil yalnız
erezyon değil erozyon
küpür değil kupür
ızdırap değil ıstırap

1.2.4. Durak

Konuşurken hava ihtiyacını karşılayabilmek için az veya çok duraklamalar yapmak gerekir. Çünkü ses belirli bir süre uzatılabilir ama sonunda soluk tükenir, duraklayıp yeniden soluk almak zorunda kalınır. Bazen de farkında olunmadan çok hızlı konuşulur. Özellikle heyecanlanılan durumlarda duraklamalar unutulup hızlı konuşulur. Bu da konuşmanın etkileyciliğini büyük ölçüde azaltır. Duraklamalar, konuşmayı daha etkileyici bir hâle getirir.

Ayrıca konuşurken duraklamalara genelde önem verilmez. Sık sık ve kısa duraklamalar yapılmazsa bol ve derin soluk alma ihtiyacı duyulur. Bu durum da gürültülü soluk almaya neden olur. Gürültülü soluk alma diksiyon açısından önemli kusurlardan biridir.

Bunu için soluk tükeninceye kadar beklemeyerek çabuk, hissettirmeden soluk alınmalıdır ama diksiyonda bu duraklar gelişigüzel yapılamaz. Duraklar cümlelerin anlamına göre düzenlenmelidir. Çünkü noktalamanın anlam yönünden çok büyük önemi vardır. Örneğin, önemli bir bilgi vermeden önce veya verdikten sonra kısa bir süre duraklanırsa söylenecek, üzerinde durulacak bilginin etkileyciliği artmış olur. Aksi takdirde konuşmanın genel havası içinde etkileyciliği kaybolur ve verilmek istenen mesaj tam olarak verilemeyebilir.

Durak, söylenen ya da okunan bir metnin solunum yerlerinin oluşturduğu, söz söyleyenin yorulmasına engel olan beklemeledir. Bu konu üzerinde “Söz Noktaları” başlığı altında tekrar durulacaktır.

1.2.5. Ton

Konuşurken çıkarılan seslerin titreşim sayısının az ya da çok oluşuna “ton” denir. Sesin düşük, yüksek ya da tiz ve pes çıkarılmasıdır. Titreşim sayısının çokluğu sesi tizleştirirken azlığı ise pesleştirmektedir.

Ses tonu, sesin alçalıp yükselmesi ve azalıp çoğalmasındır. Değişik ses tonlarını çıkarmak konuşmayı daha ilgi çekici ve anlamlı yapar. Konuşmaya renk ve çeşit kazandırır. Böylece konuşma tekdüzelikten (monotonluktan) kurtulmakta ve dinleyicinin ilgisini çekmektedir.

Konuşurken konuşmaya hâkim olan ana nokta, çeşitli anlam kavramları sağlayan değişikliklerdir. Konuşanın önem verdiği, anlam katmak istediği kelimelerde başvurduğu ton, kelime ve heceler arasında yükseklik ve yoğunluk bakımından meydana getirdiği farklara “tonlama” adı verilir.

Bir konuşmanın başarısı doğru tonlama ile mümkündür. İyi tonlanmış bir konuşma insanları etkiler. En güzel tonlama doğal şekilde çıkan ses ile mümkündür.

Doğru tonlama yapabilmek için okuma ve konuşma alışkanlığı kazanmak gerekmektedir. Bunun için de bir metin sesli okunarak tonlamanın kulak ve zihinde göstereceği etki duyularak hissedilebilir.

➤ **Tonlama alıştırmaları**

- “**Şimdi**” kelimesini sırasıyla aşağıdaki anlamları ifade edecek şekilde söyleyiniz:
Şimdi (hemen)
Şimdi (Gelelim asıl konumuza.)
Şimdi (Diyelim ki sen şurdasın.)
Şimdi (Ne desem bilmem ki...)
- Aşağıdaki cümleleri uygun şekilde tonlamaya çalışınız. Bu arada “**şimdi**” kelimesinin aldığı değişik tonları izleyiniz:
“Şimdi geldim diyorum, anlamıyor musun?”
“Daha fazla bekleyemem ya şimdi ya da hiçbir zaman!”
“Anlamadım, şimdi mi diyorsun?”
“Sonra değil, şimdi.”
“Sen şimdi onu bırak da öbüründen söz et.”
“Şimdi buradaydı.”
- “**Evet**” kelimesini kendisinden sonra gelen kelimelerin anlamlarına göre söylemeye çalışınız:
“Evet, kabul ediyorum.”
“Evet, öyle diyelim.”
“Evet, olsa da olur olmasa da.”

“Evet, kesinlikle öyle.”
“Evet, vay canına!”
“Evet, çok iyi anlıyorum.”
“Evet, burama geldi.”
“Evet, anlatsana sonra ne oldu?”
“Evet, kaç defa söyleyeceğim?”
“Evet, ama başka türlü de düşünebiliriz.”
“Evet, gerçekten de sevimli çocuk.”
“Evet, Allah cezasını versin.”
“Evet, peki efendim hay hay!”

- **“Hayır”** kelimesini kendisinden sonra gelen kelimelerin anlamına uygun şekilde söyleyiniz:
“Hayır, kabul etmiyorum.” (normal sesle)
“Hayır, kabul etmiyorum.” (öfkeyle)
“Hayır, öyle demedim.” (üzüntülü)
“Hayır, bir şey değil, başımıza dert açar.” (kaygılı)
“Hayır, yanılıyorsunuz, işin aslı şu.” (uzatarak ve karşı çıkararak)
“Hayır, izin vermiyorum.” (çok kızgın)
“Hayır, sana gücenir miyim?” (sevecenlikle)

Konuşurken kullanılan ses tonlarına “esas tonlar” adı verilmektedir. Her türlü insan sesi yükseklik bakımından üç esas tonda sıralanmaktadır. Bunlar:

- **Pes:** Bu sese göğüs sesi adı da verilmektedir. Sözlerin alçalan bir tonla seslendirilmesidir.
- **Orta:** Hem dinleyeni hem de konuşanı en az yoran tondur. Sözlerin orta hâlli bir tonla seslendirilmesidir.
- **Tiz:** Bu sese kafa sesi de denilmektedir. Sözlerin ince ve keskin bir tonla seslendirilmesidir.

Konuşurken aynı tonu kullanarak dinleyenleri sıkmamak için sesteki tonları zaman zaman kullanmak gerekir. Konuşmaların daha anlamlı olması için konuşmalara tonlamalar katılmalıdır.

Bunun için aşağıdaki alıştırımları uygulamakta yarar vardır.

- Pes tonda bir selen çıkarıp onu uzatınız.
- Orta tonda bir selen çıkarıp onu uzatınız.
- Tiz tonda bir selen çıkarıp onu uzatınız.

1.2.6. Ses Bükümü

Konuşurken ses perdelerinin değişmesine “büküm” adı verilmektedir. Ses çıkışı monoton olmayıp yüksek alçak tonda, hızlı yavaş arasında duraklamalı-duraklamasız, vurgulu-vurgusuz arasında değişerek çıkmalıdır. Sesin değişirliğine yani bükümlülüğüne

sesin müziksellığı de denilebilir. Çevrenize dikkat ediniz. Herkesin birbirinden farklı konuşma biçimi vardır çünkü bükümlülüğü farklıdır.

Dilde büküm, doğal büküm ve yapma büküm olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Doğal büküm; dilin gerektirdiği gibi histen ve düşünceden ayrılmayan büküm şeklidir. Yani konuşma esnasında konunun gerektirdiği olağan bükümlerdir.

Yapma büküm; dilin gerektirdiği bükümü bozarak histen ve düşünceden ayrı, yapmacık olarak uygulanan bir büküm şeklidir. Konuşma sırasında söze özel bir anlam katmak, duygusal öğelere ağırlık ve önem vererek kitleleri etkilemek amacıyla oluşturulan bükümlerdir. Bu tarz konuşmalar zaman zaman inandırıcılıktan uzak olacağı için bu tarzda konuşmaktan kaçınmak gerekir.

Ses bükümleri veya tonlamaları anlatılmak istenen fikir ve hislerden ayrılmamalıdır. Söz söyleyen kişi “giriş ve bitiriş”lerin iyice anlaşılmasını sağlayacak şekilde konuşmalıdır.

➤ **Alıştırma-ses bükümü**

Aşağıdaki parçayı anlatılmak istenen fikir ve hisleri hissettirerek bükülmeyiniz.

Sitem

Önde zeytin ağaçları, arkasında yâr...
Sene 1946,
Mevsim
Sonbahar...
Önde zeytin ağaçları neyleyim neyleyim?
Dalları neyleyim?
Yâr yoluna dökülmedik dilleri neyleyim?
Yâr yâr... Seni karasaplı bıçak gibi sineme sapladılar.
Değirmen misali döner başım.
Sevda değil bu bir hışım.
Gel gör beni darmadağın,
Tel tel çözülüp kalmışım.
Yâr yâr... Canımın çekirdeğinde diken,
Gözümün bebeğinde sitem var...

(Bedri Rahmi EYÜBOĞLU)

Aşağıdaki parçayı istenilen etkiyi meydana getirecek şekilde ama sesi ölçülü kullanarak okuyunuz.

Juliet: Elveda. Allah bilir bir daha ne zaman karşılaştığımız. İçimde, damarlarımı ürperten, kanımı donduran, hafif soğuk bir korku var! Buraya gelip beni teselli etsinler; çağıracağım: Sütüne! Lakin onun burada ne işi var? Bu hazin sahneyi tek başıma oynamam lazım.

Gel, küçük şişe! Ya bu terkinin hiçbir tesiri olmazsa? O zaman yarın sabah evlenecek miyim? Hayır, hayır, bu mani olacak. Sen şurada yat (Hançeri yatağın üstüne koyar.). Ya şişenin içindeki mayı, rahibin beni Romeo ile gizlice evlendirdiği meydana çıkıp da haysiyeti, şerefi sarsılmasın diye içirmek istediği bir zehirse?

Galiba, zehir bu ama içim bu şüpheye karşı isyan ediyor. Mukaddes bir adam, nasıl yapar böyle bir şeyi? Ya mezara gömülünce Romeo beni kurtarmaya gelmeden evvel uyanırsam? Ah ne müthiş şey, yarabim! İçine bir nefes, temiz can veren hava girmeden lahitte tıkanarak boğulmaz mıyım? Romeo geldiği zaman beni orada boğulmuş bulacak.

Yaşasam bile oranın dehşeti; gece ve ölüm, o eski mahzen, yüzlerce seneden beri ecdadımın kemiklerini içine alan bu tarihi makber beni çıldırtmaz mı? Tibalt'ın kefeninin içinde taafün etmeye başlayan taptaze kanlı cesedini görür de çıldırtmaz mıyım? Orada, gecenin bazı saatlerinde ruhlar dolaşmış. Ah, erken uyanarak o fena kokuları duyar, topraktan çekilen Mandragora feryatları gibi insanları çıldırtan haykırışlar işitsem? Ben, ben! Çıldırırsam! Bu müthiş korkuların tesiri ile deli olmaz mıyım? O zaman bir çılgın gibi ecdadımın kemikleri ile oynayacak ve yaralı Tibalt'ı kanlı kefeninden mi çıkaracağım? Bu cinnet hâlindeyken bir akrabamın kemiğini sopa gibi kullanarak kafatasımı patlatacak, zavallı beynimi dışarı fırlatacağım, öyle mi? Ah! İşte yeğenimin hayâlini görüyorum.

Hortlak! Romeo'yu arıyor... Bir hançerin sivri ucuyla canını alan Romeo'yu! Dur Tibalt, dur! Romeo, geliyorum! Şerefine içiyorum (İçer ve yatağa düşer.).

(W.Shakespeare, Romeo ve Jülyet, Çeviren: İlhan Siyami Tanar, Perde IV, Sahne III)

Aşağıdaki parçada “bildirim cümleleri”, “soru cümleleri”, “heyecen cümleleri” arasındaki ses bükümü farklarını belirtiniz.

Keşanlı Ali Destanı-Haldun Taner

Zilha:

-- Ne diyordum efendicağzıma söyleyim. Beni bu eve evlad-ı maneviyatlık aldılar. Bir çocuğu bir de Şamama'yı gezdiriyorum. İşim o kadar. Şamama, evin köpeği. Burada medeniyet varmış be! Eskiden ayaklarımı aydan aya yıkardım hem de çorabımı çıkarmadan. Oldu olacak ikisi birden yıkansın diye. Şimdi her gün banyo yapıyorum. Her Allah'ın günü yıkanan deri ne kadar yumuşak olurmuş meğer. Amonyak kokusuna öyle alışmışım ki burada temiz hava ilkin ciğerlerime dokandı (Gider masanın üstünden bir resim alıp gösterir.). Filiz'in babası Bülent Bey, illetli fakir; karısı evden kaçmış. Adam da böyle sönmüş fenere dönmüş. İhya Bey, doktora ne paralar yedirmiş ama nafîle... Melankoli diyorlar, düşman başına. Bana bazen tuhaf tuhaf, koyun gibi bakar. Çok dokanıyor içime. Hani birinci perdede çişini bile unutan bunak profesör vardı ya deli doktoruymuş meğer o. Küçük beye şimdi o bakıyor. İkide bir evde... Benim kılık kıyafetime bile karışıyor. Yok, saçını böyle tara, yok gözünü böyle boya. Deli mi ne? İhya Bey buba adam. Tuttuğu altın olsun, neme lazım. Beni kızı gibi sever. “Sen bizim ailenin maskotusun kız.” diyor. Uğur getiriyormuşum diye arada bir makas da alır. Olacak artık o kadar. Madam Olga'ya tembihat geçmiş. Bana oturup kalkma, konuşma öğretsin diye. Kimbilir, belki de iyi bir kısmet çıkarsa

sevabına verecekler. Dünyada hayır sahipleri daha ölmedi (Kapı vurulur.)... Madam galiba. Sen misin madamcığım? Buyur...

Aşağıdaki parçayı ses bükümlerinin değişimine özen göstererek okuyunuz.

Hamlet-W.Shakespeare

Hamlet:

--Olmak ya da olmamak, işte bütün sorun bu,
Düşüncelerimizin katlanması mı güzel,
Zalim kaderin yumruklarına, oklarına,
Yoksa direktip bela denizlerine karşı
“Dur, yeter!” demesi mi?
Ölmek, uyumak sadece! Düşün ki uyumakla
Bitebilir bütün acıları yüreğin,
Çektiği bütün kahrılar insanoğlunun,
Ölmek uyumak, uyumak düş görmek,
O düş görmez.
Çünkü o, ölüm uykularında.
Sıyrıldığımız zaman yaşamak kaygısından
Ne düşler görebilir insan, düşünmeli bunu.
Bu düşüncedir uzun yaşamayı cehennem eden.
Kim dayanabilir zamanın kırbacına,
Zorbanın kahrına, grurun çiğnenmesine,
Sevginin kepaze edilmesine?
Kanunların bu kadar ağır,
Yüzsüzlüğün bu kadar çabuk ilerlemesine,
Kötülere kul olmasına insanın?
Bir bıçak saplayıp göğsüne kurtulmak varken,
Kim ister bütün bunlara katlanmak?

UYGULAMA FAALİYETİ

Doğru nefes alarak sesleri doğru telaffuz ediniz ve tonlama çalışması yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
<p>➤ Öneriler doğrultusunda doğru soluk alınız ve veriniz.</p>	<p>➤ Doğru soluk alma yöntemlerini uygulayınız. Zorlamadan normal soluk alma hareketlerinizi izleyiniz.</p> <p>➤ Doğru soluk alma yöntemini uyguladıktan sonra soluk verme yönteminin doğru olmasına dikkat ediniz.</p>
<p>➤ Öneriler doğrultusunda tonlama çalışması yapınız.</p>	<p>➤ Herhangi bir masaldaki karakterleri farklı ses tonlarıyla seslendiriniz.</p> <p>➤ Örneğin masalı anlatan kişinin sesini orta bir tonla okuyunuz.</p> <p>➤ Masaldaki kahramanlardan birine çok tiz, diğerine çok pes ses tonları veriniz (Bu çalışmalar konuşmalarınızda tonlamadan yararlanmanıza, sesinize bükümler katmanıza yardımcı olacaktır.).</p>

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. İnsanların duygu, düşünce ve isteklerini ifade etmek için kullanabileceği en önemli araç aşağıdakilerden hangisidir?
A) İletişim
B) Diksiyon
C) Telefon
D) Telaffuz
2. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?
A) Konuşurken “gideceğim” kelimesini “gidicem” olarak söylemeliyiz.
B) “Katil” kelimesindeki “a” sesi kısadır.
C) “Yalnız” kelimesinin kökü “yalın”, yanlış kelimesinin kökü “yanıl-” sözcüğüdür.
D) Konuşurken “gideceğim” kelimesini “gidiyom” olarak söylemeliyiz.
3. Latince anlamı “söz söylerken sözcüklerin seçilip düzenlenerek düşünceleri kolaylıkla anlatma tarzı” olan kelime aşağıdakilerden hangisidir?
A) Türkçe
B) Konuşma
C) Diksiyon
D) Boğumlama
4. Aşağıdakilerden hangisi üslup çeşitlerinden biri değildir?
A) Alçak üslup
B) Yüksek üslup
C) Sade üslup
D) Karışık üslup
5. Kalın sesleri ince seslerden ayıran nitelik aşağıdakilerden hangisidir?
A) Şiddet
B) Yükseklik
C) Tını
D) Pes ses
6. Aşağıdakilerden hangisi soluk alma şekillerinden biri değildir?
A) Göğüsten
B) Kaburga
C) Karından
D) Mideden
7. Gürültü niteliğinde olmayan ses aşağıdakilerden hangisidir?
A) Müzik
B) Selen
C) Fonetik
D) Tını

8. Aşağıdakilerden hangisi bir selen kusuru değildir?
- A) Kuvvetsizlik
 - B) Ses titrekliliği
 - C) Pes ses
 - D) Tiz ve keskin ses
9. Konuşurken çıkarılan seslerin titreşim sayısının az ya da çok olması aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Kuvvetlilik
 - B) Ton
 - C) Güç
 - D) Tiz ses
10. Konuşurken ses perdelerinin değişmesine ne ad verilir?
- A) Tonlama
 - B) Diksiyon
 - C) Selen
 - D) Büküm
11. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir konuşmacının özelliklerinden biri değildir?
- A) Gözlem gücünün gelişmiş olması
 - B) Uzun cümleleri tercih etmesi
 - C) Dinleyicisini iyi tanması
 - D) Ses tonu, jest, mimik gibi öğeleri kullanmayı bilmesi
12. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir konuşma sesinin özelliklerinden biri değildir?
- A) Tizlik
 - B) Akıcılık
 - C) Hoşa giderlik
 - D) Bükümlülük
13. Aşağıdakilerden hangisi ses ve konuşma yetersizliklerinden biri değildir?
- A) Tizlik
 - B) Akıcılık
 - C) Hoşa giderlik
 - D) Bükümlülük
14. Aşağıdaki sözcüklerden hangisi çok yaygın dil hatalarındandır?
- A) Herkez
 - B) Şarj
 - C) Aferin
 - D) Lise

15. “Bir dili; seslerin oluşumları, boğumlama özellikleri, kelimelerin sıralanışı, yükledikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişimler açısından inceleyen gramer dalı” olarak tanımlanan bilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?
A) Diksiyon
B) Morfoloji
C) Etimoloji
D) Fonetik
16. Aşağıdakilerden hangisi “tını”nın tanımıdır?
A) Sesin yarattığı etkinin gücüdür.
B) Kalın sesleri ince seslerden ayıran niteliktir.
C) İnsan kulağına ince ve keskin biçimde yansıyan sestir.
D) Sese katılan hafif yankıdır.
17. Aşağıdakilerden hangisi söylenişlerine göre ünlü çeşitlerinden biri değildir?
A) Dilin durumuna göre ünlüler
B) Damağın durumuna göre ünlüler
C) Dudakların durumuna göre ünlüler
D) Çenenin durumuna göre ünlüler
18. Aşağıdakilerden hangisi doğru solunum tekniklerinden biri değildir?
A) Ağızdan soluk alma
B) Burundan soluk alma
C) Diyafram nefesi alma
D) Derin ve düzenli soluk alma
19. Aşağıdakilerden hangisi bedensel gevşeme ve rahatlama egzersizlerinden biri değildir?
A) Şakaklara başparmakla masaj yapmak
B) Yumrukları sıkıp gevşetmek
C) Rahatlatıcı bir ortamdan sıkıntılı bir ortama geçtiğini düşünmek
D) Güzel bir hatıra düşünmek ya da hayal kurmak
20. “Madur” kelimesini “mağdur” olarak söyleyen birinde ne tür bir konuşma hatası vardır?
A) Yöresel ağızla konuşma
B) Anlatımda yetersizlik
C) Yazı diliyle konuşma
D) Bazı sesleri atlama

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Dili kullanırken kelimeleri doğru telaffuz edebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Yazı dili ve konuşma dili arasındaki farkları araştırınız.
- Boğumlanmayı araştırınız ve çevrenizdeki kişilerin kelimeleri boğumlamasına dikkat ediniz.
- Herhangi bir metni söz noktalarına dikkat ederek okuyunuz.

2. KELİME VE SÖZ NOKTALARI

2.1. Kelime

2.1.1. Kelimenin Elemanları

Kelimenin elemanlarına bakıldığında bunların harfler ve heceler olduğu görülür. Harfle heceler oluşturulduğundan dolayı önce harfleri tanımak doğru olacaktır.

Ses yolundan çıkarken gırtlak, damak, dişler ve dudaklar gibi herhangi bir engelle karşılaşmadan doğrudan (direkt) çıkan seslere ünlü (sesli) sesler denir. Bir ünlüyle iyice uyuşmuş bir boğumlanma gürültüsüyle meydana gelen seslere de ünsüz (sessiz) sesler denir.

Ağzımızdan bir kerede çıkan ses topluluğuna ise “hece” denir. Heceler birleşerek kelimeleri meydana getirmektedir.

Bütün ünlüler selenin kendisidir ama aralarındaki ayrımı yapan nitelik tınıdır. Selenin bu niteliği, çeşitli müzik aletlerinden çıkan notaları da ayırt etmeye yaramaktadır.

2.1.2. Türkçedeki Kalın Ünlülerin ve Yabancı Kelimelerdeki İnce Ünlülerin Çıkarılması

Dilimizde esas olarak sekiz ünlü bulunmaktadır. Yalnız yabancı dillerden geçen kelimeler nedeniyle ünlü çeşitleri on ikiye kadar yükselmektedir.

- A (kalın), â (ince), e (açık), é (kapalı), ı, i, o (kalın), ô (ince), ö, u (kalın), û (ince), ü
- Bu ünlü çeşitleri birbirinden tını farkıyla ayrılmaktadır.
- Dilimizde yirmi bir ünsüz vardır. Bunlar; b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z'dir.

2.1.3. Söyleniş

Söyleniş (fonetik) diksiyon için çok önemlidir. Ses aletinin hareketleriyle birçok hecenin farkları belirtilir ve böylelikle dinleyenlere işittirilmeye çalışılır. Söylenişte ünlüler konuşma organının hareketiyle çıkartılır.

Diksiyonda esas alınan söyleniş şekli İstanbul söyleniştir. Söyleniş bölümünde sesli ve sessiz harfler ayrı ayrı incelenecektir. Türkçede 8 adet sesli ve 21 adet sessiz harf vardır. Sesli harfler “ünlü”, sessiz harfler de “ünsüz” kelimesiyle tanımlanacaktır. Türkçedeki ünlüler “a, e, ı, i, o, ö, u, ü”den oluşur. Ünsüzler ise “b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z” den oluşur. Söyleniş bölümünde ünlü ve ünsüz harflerin fonetiği anlatılacaktır.

Aşağıda konular hem anlatılmış hem de gerekli alıştırmalar birlikte verilmiştir.

Alıştırma-fonetik

➤ Ünlüler

A

Konuşma dilinde birbirinden ayrı söylenen iki “a” vardır. Bunlardan biri “kalın a” diğeri de “ince a”dır. Her iki “a” bazen uzun bazen kısa okunabilir. Bu iki “a”yı söylerken birbirinden ayırt etmek için “ince a”nın üzerine şu “^” işareti koyarak gösteriniz.

Kalın A

Şu şekilde söylenir: Dil doğal duruşunu değiştirerek ortaya doğru biraz yükselir, dudaklar hareketsiz, yanaklar gevşek ve çeneler açık aaa aaaa aaaa

El âlem ala dana aldı ala danalandı da biz bir ala dana alıp aladanalanamadık. Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğini. Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar.

İnce A

“Kalın a”ya oranla daha ileriden söylenen bir ünlüdür. Dilimize geçen yabancı kelimelerden gelmiştir. Bu kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: lâla, lâstik, hâl, hâlbuki, lâf, lâkırdı, lâle, lâl, kâse, lâle, lânet, lâzım, kâzım, kâtip...

Lâla lâtif lâleli lâmbasını lâcivert lâke lâvabodan nâzik, nâdide şefkâte verdi.

Uzun A

Bunu da “â” şeklinde gösteriniz.

Örnek: nâne, nâdir, nâme, câhil, câhit, seyahât, sâdık, sâbit, kâtil, nâzik târih, mâvi, hâtâtâ, hârf, dikkât, şefkât, kabahât, sıhhât, nâmus, nâne, nâsihat

E

Konuşma dilinde birbirinden ayrı söylenen iki “e” vardır. Bunlardan biri “açık e” diğeri de “kapalı e”dir. Bu iki “e”yi söylerken birbirinden ayırt etmek için “kapalı e”nin üzerine şu () işareti koyarak “açık e”den ayırınız. eee eeee eeee

Açık E

“Açık e” şu şekilde söylenir: Çeneler “a” ünlüsünde olduğu gibi dil ileri doğru yükselir. Kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: eş, sen, sene

Edebi edepsizden öğren. Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver. Evlinin bir evi, evsizin bin evi var. Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Sen dede ben dede bu atı kim tımar ede?

Kapalı E

“Kapalı e” şu şekilde söylenir: Dudak kenarları kulaklara doğru biraz yaklaşır çeneler hafifçe sıkılır.

Gece penceredeki benekli tekir kedi tenceresindeki eti yedi.

I

Şu şekilde söylenir: Çıkış noktası damağın arka kısmındadır. Dudakların köşesi kulaklara doğru açılır. Dil damağın arkasına doğru toplanarak dar bir geçitten havayı bırakır. Dilimizde “ı” ünlüsü kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: ısı, ıslık, ılıcalı, ııı ıı ıııı

Ihlamuru ısıt, tıklar tıklar, mırıl mırıl, şıkır şıkır, yığın yığın, kıpır kıpır, gıcır gıcır, ıslak ıslak, pırıl pırıl, fırıl fırıl, zırıl zırıl

İ

Şu şekilde söylenir: Çıkış noktası damağın ön kısmındadır. Dudakların köşesi kulaklara doğru açılır, dil damağın iki yanına dayanarak dar bir geçitten havayı bırakır. Kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: iz, dil, izci, iii iiiii iiiii
İki dinle bir söyle, iki el bir baş içindir.

Dilimizde süresi uzun olan “i”ye rastlanır:

ıcat, bıçare, bıtap, bıtaraf, veli, fenni, fiziki, cani, hayati, nihai, fuzuli, deruni

O

Konuşma dilinde kalın ve ince olmak üzere iki ayrı “o” vardır.

Kalın O

Çeneler açık, dudaklar birbirine yakındır ve ağız içi yuvarlaktır. Kelime başlarında sık rastlanır.

Örnek: ot, ova, ocak, olmak, ordu, oda, orman, ortak, bando, banyo, biblo, bono, fiyasko, tango, solo, fono, foto, radyo, stüdyo, şato, tempo, vazo

Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz. oooo oooo ooo

İnce O

Biraz daha ileriden daha az yuvarlak yapılarak söylenir.

Lobutları loş loçasında notalayan normal lort loşyoncusunun lokantasında nohutları lokumlarla karıştırdı.

Ö

Çeneler ve dil “açık e” ünlüsünde olduğu gibidir. Dudakların alt ve üst köşeleri birbirine yaklaşır ağız küçük bir yuvarlak gibi olur. “Ö” ünlüsü çoğunlukla kelime başında bulunur. öö öö öö ööö

Örnek: öbek, ök, ödenek, ödünç, ödeşmek, ödev, öfke, öğrenmek, öğrenim, öğretim, öğrenmek, öğüt, ökçe, öksürük, örs

Ölenle ölünmez. Ölüm kalım bizim için. Önce düşün, sonra söyle. Öfkeyle kalkan zararlar oturur.

U

Konuşma dilinde birbirinden ayrı söylenen iki «u» vardır. Bunlardan biri «kalın u» diğeri de «ince u» dur.

Kalın U

Çeneler açık, dudaklar birbirine iyice yaklaşık ve ağız tam bir küçük yuvarlak olur.

Örnek: uç, ucuz, uçak, uçurum, uykucu, ulu, uuu uuu uuu
Unkapanı uğradığı uğursuzluktan upuzun uzandı.

İnce U

“Kalın u”ya oranla daha ileriden söylenir. Ünlüsü çoğunlukla yazıda “ü” ünlüsü ile gösterilir.

Örnek: rûya, rûzgâr, hûlya, gûya, lûzûm, lûtfen, lûgat, nûr, nûmara, Nûri

Gûya Hûlya rûyasında Lûtfi'ye nûmaralı nûtuk söyleyerek lûtfetmiş.

Ü

Çeneler ve dil “açık e” ünlüsünde olduğu gibidir. Dudakların alt ve üst köşeleri birbirine iyice yaklaşır ve büzülür. “Ü” ünlüsüne dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda sık rastlanır.

Örnek: üç, üçgen, üçlü, üçüz, üflemek, ülker, ülkü, ün, ünlem, ünlü, üreme, ürkek, ürpermek, üzüm, üstün, üşenmek, ütü, üüü üüü

Üzüm üzümeye baka baka kararır. Ülker üzüntüden üzüm üzüm üzüldü. Ürümesini bilmeyen köpek, sürüye kurt getirir.

➤ Ünsüzler

B

Dudakların birleşip açılmasıyla meydana gelir. Kelimenin başında veya ortasında bulunur.

Kelime başında örnek: baş, boş, bıçak, biber (Kelime sonunda “p”ye dönüşür.)

Örnek: kitap, kap, hesap, çorap.

Ancak kelime sonunda ünlü bulunursa eski konumuna döner.

Örnek: kitabı, dolabı, kabı, hesabı

Gerçekte “p” ile biten kelimeler ise değişmez.

Örnek: sap-sapı, çöp-çöpü, top-topu, tüp-tüpü, küp-küpü, kulpu-kulpu, hap-hapı

Bi Be Ba Bo Bu Bö Bü Bı

Bip Bep Bap Bop Bup Böp Büp Bıp

Bil Bel Bal Bol Bul Böl Bül Bıl

Bir Ber Bar Bor Bur Bör Bür Bır

Bit Bet Bat Bot But Böt Büt Bıt

Bis Bes Bas Bos Bus Bös Büs Bıs

Babasının benekli bildircini bitişik bostanda böceklerden bunalarak büzüldü.

C

Dişler birbirine yaklaşık; dil ucu dizlerin ön kenarına yayılmış, alt çene aşağı düşerek çıkar.

Örnek: cam, caba, cacık, Coşkun, cömert, cüce, cümle (Kelime sonunda “ç” olur.)

Ci Ce Ca Co Cu Cö Cü Cı

Cip Cep Cap Cop Cup Cöp Cüp Cıp

Cik Cek Cak Cok Cuk Cök Cük Cık

Cit Cet Cat Cot Cut Cöt Cüt Cıt

Cambaz Cevat cılız cimri Coşkunla cömertliğe cumbada cüret ettiler.

Ç

“C” harfinden biraz daha sert olarak çıkar. Çıkış biçimi aynıdır.

Çi Çe Ça Ço Çu Çö Çü Çı

İç Eç Aç Oç Uç Öç Üç İç

Çip çep Çap Çop Çup Çöp Çüp Çıp

Tiç Teç Taç Toç Tuç Töç Tüç Tıç

Piç Peç Paç Poç Puç Pöç Püç Pıç

Şiç Şeç Şaç Şoç Şuç Şöç Şüç Şıç

Çardaklı çeşmedeki çırak çiçekleri, çorbanın çöreğini ve çuvalları çürüttü.

D

Dilin damağın ön kısmına, üst diş köklerine dokunmasıyla çıkarılır.

Örnek: dam, dal, dar, dış, diş, dadı, dede, deney, demir

Kelime sonunda “t” olur. Yalnız anlamları ayrı olup söylenişleri benzeyen birkaç kelimeyi birbirinden ayırmak için “d” olarak yazılır.

Örnek: ad (isim), at (hayvan), od (ateş), ot (bitki), had (derece), hat (çizgi)

Di De Da Do Du Dö Dü Dı

Dip Dep Dap Dop Dup Döp Düp Dıp

Dik Dek Dak Dok Duk Dök Dük Dık

Dit Det Dat Dot Dut Döt Düt Dıt

Dir Der Dar Dor Dur Dör Dür Dır

Diz Dez Daz Doz Duz Döz Düz Dız

Davulcu dede dışarıklı dikişçiyi dolandırırken dönemecin duvarından düştü.

F

Üst kesici dişlerin alt dudağın üstüne dokunup açılmasıyla çıkarılır. Dilimizde çoğunlukla kelime başında, pek seyrek olarak da ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: fal, fil, fakat, falaka, falanca, faraş, felek, ferman, fasa fiso, federasyon, felâket, felç, fevkalâde, frak, fitre, film, fayans, fôtr, fonojenik, futbol, füze

Fil Fel Fal Fol Ful Föl Fül Fıl

Fit Fet Fat Fot Fut Föt Füt Fıt

Fip Fep Fap Fop Fup Föp Füp Fıp

Fif Fef Faf Fof Fuf Föf Füf Fıf

G

Dil sırtının damağın gerisini, bir de damağın daha ön kısmını kapatmasıyla meydana gelir.

Örnek: gaga, gagalamak, gam, galiba, gar, garaj, gargara, gazete, gelincik, göçmen, gölge, gönye, görev, güzellik

“G” ünsüzünün iki çıkış noktası vardır. İnce ünlülerle damağın ön kısmından çıkar.

Örnek: gâh, gel, gör, git, gûya, güç

Kalın ünlülerle damağın gerisinden çıkar.

Örnek: gar, gıcık, gocuk, guguk vb.

Gi Ge Ga Go Gu Gö Gü Gı

Gik Gek Gak Gok Guk Gök Gük Gık

Gip Gep Gap Gop Gup Göp Güp Gıp

Gif Gef Gaf Gof Guf Göf Güf Gıf

Gil Gel Gal Gol Gul Göl Gül Gıl

Gir Ger Gar Gor Gur Gör Gür Gır

Galip Geyve’de gır gır giden gocuklu göçmen gururluya güldü.

Ğ

Dilimizde varlığını ancak kendinden evvel gelen ünlünün süresini uzatmakla hissettirir. Kelime başında bulunmaz, iki ünlü arasında ise ikili ünlü meydana getirir.

Örnek: boğaz - boaz, doğal - doal, yoğurt - yourt

Konuşma dilinde bazan “y” ve “v” seslerine döner.

Örnek: eğer-eyer, diğer-diyer, soğuk-sovuk

Ği Ğe Ğa Ğo Ğu Ğö Ğü Ğı

Ğir Ğer Ğar Ğor Ğur Ğör Ğür Ğır

Ğip Ğep Ğap Ğop Ğup Ğöp Ğüp Ğıp

Ğil Ğel Ğal Ğol Ğul Ğöl Ğül Ğıl

H

Bir soluk harfi olup ağzın “kalın a” ünlüsünü çıkardığı durumla meydana gelir.

Örnek: habbe, haberci, haber, hacamat, hacı, hacıyatmaz, hadde, hademe, hafız, hafif, hafta, hakiki, hakir, hâlbuki, hallac, hassâs, hece, hımhım, hipnotizma, hokkabaz, hulâsa, hulyalı, hüner, hücum, hücre, hüviyet

Hi He Ha Ho Hu Hö Hü Hı

Hip Hep Hap Hop Hup Höp Hüp Hıp

Hil Hel Hal Hol Hul Höl Hül Hıl

Hih Heh Hah Hoh Huh Höh Hüh Hıh

Hit Het Hat Hot Hut Höt Hüt Hıt

Hir Her Har Hor Hur Hör Hür Hır

Habeş hemşire hırkalı hizmetçi hoppa hödüğe hurmaları hürmetle sundu.

J

Dişler birbirine, dil sırtı da katı damağa yaklaşır, havanın dil ortasından sızmasından meydana gelir.

Örnek: Jale, Japon, jandarma, jambon, jelatin, jeoloji, jeolog, jest, jilet, jübile, jüri
Halk arasında “j” ünsüzünün “c” olduğu görülür.

Örnek: Japon- Capon, jandarma - candarma, panjur - pancur, jurnalcı - curnalcı

Ji Je Ja Jo Ju Jö Jü Ji

Jir Jer Jar Jor Jur Jör Jür Jır

Jip Jep Jap Jop Jup Jöp Jüp Jıp

Jij Jej Jaj Joj Juj Jöj Jüj Jıj

Jil Jel Jal Jol Jul Jöl Jül Jıl

Jis Jes Jas Jos Jus Jös Jüs Jıs

Japon jeolog jiletini jurnalıyle jüriye verdi.

K

Dil sırtının damağın gerisini, bir de damağın daha ön kısmını kapatmasıyla meydana gelir. İnce ünlülerle damağın ön kısmından kalın ünsüzlerle ise arka kısmından çıkar.

Örnek 1: kel, kir, kör, kâtip, kâhya

Örnek 2: kaba, kaya, kaçak, kadastro, kadın kadife, kalp, kal

Ki Ke Ka Ko Ku Kö Kü Kı

Kil Kel Kal Kol Kul Köl Kül Kıl

Kip Kep Kap Kop Kup Köp Küp Kıp

Kik Kek Kak Kok Kuk Kök Kük kık

Kir Ker Kar Kor Kur Kör Kür Kır

Kit Ket Kat Kot Kut Köt Küt Kıt

Kara ketenlik külahlı kuş kara kediyi yedi.

L

Dil ucu damağın ön kısmına (lale), bir de daha gerisine (olay) dayanır, hava dilin yanlarını titreterek sızar.

Örnek: labirent, laboratuvar, lacivert, laçka, lades, laf, lakap, lahana, leylak, leziz, limon, lise, litografya, liyakat, loca, lodos, lokanta, lokma, lokomotif, losyon, loş

Li Le La Lo Lu LÖ LÜ Lı

Lil Lel Lal Lol Lul Löl Lül Lıl

Lir Ler Lar Lor Lur Lör Lür Lır

Lip Lep Lap Lop Lup Löp Lüp Lıp

Lit Let Lat Lot Lut Löt Lüt Lıt

Lin Len Lan Lon Lun Lön Lün Lın

“L” ünsüzü bazı kelime ortalarında ve sonlarında kaybolur.

Örnek: nası şey- nasıl şey, kak ordan - kalk ordan

Adi konuşmada “r” ünsüzünün “l” olduğuna sık rastlanır. Buna “leleşme” denir.

Örnek: birader - bilader, berber - belber, servi - selvi, serbest - selbes, bâri - bâli, diye - diyelek, kerli ferli - kelli fellî, zemberek - zembelek, merhem - melhem, terlik - tellik, Amerikan - Amelikan

M

Dudakların birleşip açılması ve damağın hafif alçalmasıyla meydana gelir. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: maalesef, macera, maç, madalya, maalmemnuniye, maarif, modern, mücevher, madenî, manzume, müzakere, mütemmim

Mi Me Ma Mo Mu Mö Mü Mı

Mip Mep Map Mop Mup Möp Müp Mıp

Mir Mer Mar Mor Mur Mör Mür Mır

Mil Mel Mal Mol Mul Möl Mül Mıl

Min Men Man Mon Mun Mön Mün Mın

Mim Mem Mam Mom Mum Möm Müm Mım

Muhallebici melankolik Mısırlı Mirza modern mösyöyle Muradiye’de müzik dinledi.

N

Dilin damağın ön kısmına, diş köklerine dayanıp açılmasıyla meydana gelir. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: nasır, nadan, nadide, nafaka, nafîle, naftalin, nakil, nakit, nal nalbant, namaz, namus, nankör, narin, narkoz, nasihat, nâzım, nazik, nesir, nezaket, nilüfer, nisan

Ni Ne Na No Nu Nö Nü Nı

Nip Nep Nap Nop Nup Nöp Nüp Nıp

Nil Nel Nal Nol Nul Nöl Nül Nıl

Nir Ner Nar Nor Nur Nör Nür Nır

Nim Nem Nam Nom Num Nöm Nüm Nım Nin Nen Nan Non Nun Nön Nün Nın

Namlı nane nini nini naneleri numaraladı.

P

Dudakların birleşip açılmasıyla ve açılma sırasında dışarıya hava fırlamasıyla meydana gelir. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: paça, paçavra, paket, pala, palamut, panorama, pansiyon, pantolon, papatya, paragraf, paramparça, paraşüt, paratoner, parazit, patinaj, pedagoji, plak, plaka, plan, planör, politika, porselen, porsiyon, program, projeksiyon, protesto, psikoloji

Pi Pe Pa Po Pu Pö Pü Pı

Pip Pep Pap Pop Pup Pöp Püp Pıp

Pil Pel Pal Pol Pul Pöl Pül Pıl

Pir Per Par Por Pur Pör Pür Pır

Pit Pet Pat Pot Put Pöt Püt Pıt

Pis Pas Pos Pus Pös Püs Pıs

Palavracı peltek pısırk pişkin poturlu porsuk pulcu püskürdü.

R

Dil ucunun yukarıdaki kesici dişlere yakın noktayla meydana getirdiği kapağın birçok defa açılıp kapanmasıyla meydana gelir. Kelime başında bulunan “R” kolay söylenir fakat kelime sonlarındaki “R” ünsüzlerine önem verilmezse anlaşılması güç olur.

Örnek: rabıta, radyatör, radyografi, rahat, roket, raket, ramazan, randevu raptiye, rol, reçete, rehber, rehin, rejisör, rakip, reklam, rekor, repertuvar, reverans, rezonans, riyakâr, romatizma, rota, rozet, röportaj, rüya, rüzgâr

Ri Re Ra Ro Ru Rö Rü Rı

İR Er Ar Or Ur Ör Ür Ir

Rir Rer Rar Ror Rur Rör Rür Rır

Tir Ter Tar Tor Tur Tör Tür Tır

Fri Fre Fra Fro Fru Frö Frü Frı

Gri Gre Gra Gro Gru Grö Grü Grı

Radyolu ressam Ramis Rasim’in romanıyla röportaj yaptı.

S

Dudaklar açıktır, dilin ucu alt diş köklerine yaklaşır ve hava dilin arasından tonsuz olarak sızar. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: sap, saat, sabah, sabotaj, saman, servis sıska, seksek senaryo, stüdyo, spiker, smokin, hassas, kasa vb.

Si Se Sa So Su Sö Sü Sı

Sir Ser Sar Sor Sur Sör Sür Sır

Şiş Şeş Şaş Şoş Suş Şöş Süş Sış

Sil Sel Sal Sol Sul Söl Sül sıl

Sis Ses Sas Sos Sus Sös Süs Sıs

İsi Ese Asa Oso Usu Ösö Üsü İsı

Sandıklı'da sepetleri sıralı simitçi sofrada sökülen sucukları süpürdü.

Ş

Dişler birbirine, dil sırtı da katı damağa yaklaşıp; hava dilin ortasından çıkar.

Örnek: şantaj, şantiye, şafak, şahin, şakşakçı, şimendifer, şimşek, şarapnel, şarjör, şifre, şövale, şüphe, şölen

Şi Şe Şa Şo Şu Şö Şü Şı

Şir Şer Şar Şor Şur Şör Şür Şır

Şiş Şeş Şaş Şoş Suş Şöş Süş Sış

Şil Şel Şal Şol Şul Şöl Şül Şıl

Şis Şes Şas Şos Şus Şös Şüs Şıs

Şiz Şez Şaz Şoz Şuz Şöz Şüz Şız

Şamlı şemsek şimşir şafak şakşaklandı.

T

Dilin damağın ön kısmına diş köklerine dayanıp açılmasıyla meydana gelir. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: tabak, taban, tabela, tablet, tablo, talih, tarih, tapu, tatil, teklif, tekzip, telefon, teleskop, televizyon, telgraf, temenni, tempo, temsil, tentene, tepki, terlik, termos, testere, transatlantik, transformatör, trapez, titiz, tiyatro, tren, tribün, turp, turnike, tünel

Ti Te Ta To Tu Tö Tü Tı

Tir Ter Tar Tor Tur Tör Tür Tır

Tis Tes Tas Tos Tus Tös Tüs Tıs

Tik Tek Tak Tok Tuk Tök Tük Tık

Tit Tet Tat Tot Tut Töt Tüt Tıt

Tiş Teş Taş Toş Tuş Töş Tüş Tış

Tatar tepsici tıknaz titiz tosun tömbekici tulumbacıyla tütün tüttürdü.

V

Üst kesici dişler alt dudağın üstüne dokunur. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: vade, vadi, vagon, vahşi, vakit, vantilatör, vapur, varil, varis, vasiyet, velvele, vergi, vestiyer, vesvese

Vi Ve Va Vo Vu Vö Vü Vı

Vil Vel Val Vol Vul Völ Vül Vıl

Vis Ves Vas Vos Vus Vös Vüs Vıs

Viv Vev Vav Vov Vuv Vöv Vüv Vıv

Vir Ver Var Vor Vur Vör Vür Vır

Viş Veş Vaş Voş Vuş Vöş Vüş Viş

Velveleli vasi vesvese vadide vagon verdi.

Y

Dil ortasıyla ön damak arasından çıkar. Dilimizde kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: yaba, yaban, yağmur, yalan, yamyam, yankı, yan, yarış, yaz, yaş, yangın, yayan, toy, çay

Yi Ye Ya Yo Yu Yö Yü Yı

Yil Yel Yal Yol Yul Yöl Yül Yıl

Yis Yes Yas Yos Yus Yös Yüs Yıs

Yiy Yey Yay Yoy Yuy Yöy Yüy Yıy

Yir Yer Yar Yor Yur Yör Yür Yır

Yiz Yez Yaz Yoz Yuz Yöz Yüz Yız

Yalvaçlı yelpazeli Yıldız yirmi yoksul yörükle yumurtalarını yükledi.

Z

Dilin ucu alt diş köklerine yaklaşır, hava dilin arasından tonlu olarak çıkar. Kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Zi Ze Za Zo Zu Zö Zü Zı

Zil Zel Zal Zol Zul Zöl Zül Zıl

İzi Eze Aza Ozo Uzu Özö Üzü Izi

Zip Zep Zap Zop Zup Zöp Züp Zıp

Zir Zer Zar Zor Zur Zör Zür Zır

Ziş Zeş zaş Zoş Zuş Zöş Züş Zış

Örnek: zafer, zahire, zahmet, zakkum, zalim, zaman, zambak, zezem, zenci, zerdali

2.1.4. Yazı Dili ile Konuşma Dili Arasındaki Farklar

Bir dil konuşma dili ve yazı dili olmak üzere ikiye ayrılır. Konuşma dili, günlük hayatınızda konuşurken kullandığınız dildir. Yazı dilini besleyen en önemli kaynak da sözlü kültür ve konuşma dilidir.

Bir ülkenin hemen her bölgesinde birbirinden farklı telaffuzlara ve kelime ayrılıklarına dayanan ağızlar bulunabilir. Bu durumda konuşma dili, o dili konuşan toplumların her bölgesinin kendi ağız yapısına dayanan günlük, doğal dildir. Erzurum'da konuşan kişi Erzurum ağızını, Trabzon'da konuşan kişi Trabzon ağızını kullanır.

Hiçbir dilde yazı, konuşmayı tümüyle yansıtamaz. Bugün Türkçe’de konuşma ve yazının pek çok dile göre birbirine çok yakın olmasının nedeni Latin kökenli Türk alfabesine geçişin yeni olmasıdır. Yine de geçen süre içinde konuşma dili yazıdan biraz uzaklaşmıştır. Oluşan farklılıkların bir bölümü zamanla yazıyı etkilese bile çoğu konuşma düzeyinde kalmıştır. Bunları bilmek ve yazıya yansıtmamak gerekir.

Yazı dili ise kültür dilidir. Yazılı eserlerde kullanılır. Yazı dili, o dili konuşan insanların lehçe ya da ağızlarından birisinin temel alınması sonucu standart bir hâle getirilmesiyle oluşur. Yazı dili olma niteliğini taşıyan ağzın bir ülkenin kültür merkezi olarak gelişen bölgesinin ağzı olması ve konuşma dillerinin de en gelişmiş olanı arasından seçilmiş bulunması zorunluluğu bulunmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi Türkçenin yazı dili, İstanbul ağzına dayanmaktadır.

Bir ülkenin çeşitli konuşma dilleri ve ağızları bulunmasına karşın bir tek yazı dili bulunmaktadır. O ülkede yaşayan insanlar, okuyup yazarken bu ortak dili kullanmaktadır. Konuşma diline göre ayırt edici en önemli özelliği muhafazakâr olmasıdır. Normal şartlarda dışarıdan zorlama olmaksızın dile ait özelliklerini kolay kolay kaybetmemesidir. Aynı ülke içinde konuşulan lehçe ve ağızların alabildiğine farklılaşmasını önlemesidir.

Diksiyon açısından konuşma dili, yazı diline göre incelenmektedir. Tarihi geçmişe baktığımızda konuşma dilinin yazı dilinden önce olduğunu görmekteyiz. İnsanlar düşüncelerini, duygularını yazıya dökmeye önce sözle anlatmaya çalışmışlardır.

Yazı dilindeki basit alfabe sistemi bütün sesleri göstermeye yetmez; bu yüzden fonetik, fonetik konuşmadaki sesleri bütün incelikleriyle kayıt eder. Konuşma dilinde düzen ve kurallara bağlıdır. Fonetik diksiyonun esaslı bir yardımcısıdır. Fonetik kurallarına bir sonraki “Söyleniş” konusunda yer verilmiştir.

Bir dilin konuşma ve yazı diline göre gösterdiği değişiklikler ve ayrıldığı kollar da şu başlıklar altında incelenebilir:

➤ **Lehçe**

Bir dilin, tarihi gelişim sürecinde bilinen dönemlerden önce o dilden ayrılmış ve farklı biçimde gelişmiş kollarıdır. Genellikle lehçe, şive ve ağız terimleri birbirine karıştırılmaktadır. Lehçelerdeki değişik özellikler, ayrılış dönemleri bilinemediği için açıklanamamaktadır. Örneğin, Türk dilinden bilinmeyen bir dönemde ayrılan Yakutça ve Çuvaşça iki ayrı lehçedir.

➤ **Şive**

Bir dilin kültür düzeylerine göre gösterdiği değişikliklerdir. Genellikle lehçe, şive, ağız terimleri birbirine karıştırılmaktadır. Şiveler arasındaki değişiklikler temelde ses özellikleridir. Buna göre bilinen şiveler, belirli koşullarda ve dilin herhangi bir döneminde ana dilden ayrılarak dilin genelindeki gelişimiyle birlikte bir de kendi içinde özel bir gelişim çizgisi izlemiştir. Bunların başlıca ayrımlarını oluşturan ses, ek ve sözcük özellikleri o dönemin dil malzemeleri ile

açıklanabilir. Türkçe'nin Çağatay lehçesine bağlı olarak Azerice, Kıpçakça, Türkiye Türkçesi gibi şiveleri vardır.

➤ **Ağız**

Bir ülkede geçerli olan genel bir şive içinde o ülkenin çeşitli bölge ve kentlerindeki konuşma dilinde görülen söyleyiş farklarıdır. Günlük kullanımda şive ile ağız birbirine karıştırılmaktadır. Oysa ağız, tanımda da görüldüğü gibi şive içinde ele alınmaktadır. Somut bir örnek vermek gerekirse Türkiye Türkçesi bir şivenin, Konya ağzı ise bu Türkçe içinde bir bölgede görülen söyleyiş farklarının adıdır. Söyleyiş farkları da sadece bölgeler ya da kentler arasında görülmez. Köyler arasında bile bu tür ayrılıklara rastlanabilir. Söz konusu olan biçimsel bir başkalık değil, bir ses değişimidir. Söz gelimi, Karadeniz ağzında "g" sesinin "c" gibi çıkarıldığı görülür: "Celdum, cittum." Aynı ağızda ekteki düz seslinin "ı", yuvarlak sesli "u" olması da bir ağız özelliğidir. Ağız dediğimiz bu söyleyiş farklarının oluşumunda kişilerin konuşma ve işitme organlarından coğrafi özelliklere ve toplumsal yaşayışa dek çeşitli etmenler söz konusudur. Belli ve ortak bir eğitimden geçen kişilerin konuşmalarındaki bölgesel söyleyiş ayrımlarını düzeltmeseler bile aynı yazı dilini kullandıkları görülür. Türk edebiyatında da genellikle tiyatro, roman ve öyküde kişileri konuştururken ağıza başvurulmaktadır. Bu, konularını toplumsal olaylardan alan ve belli bir bölgede geçen yapıtlarda yaygın bir biçimsel özelliktir.

2.1.5. Boğumlanma

Boğumlanma, ses organları tarafından seslerin doğru yerden ve doğru zamanlamayla çıkmasıdır. İyi bir boğumlanma için tüm konuşma organlarının iyi bir şekilde kullanılması ve ünlü, ünsüz bütün harflerin net bir şekilde çıkarılması gerekir. Ağız açmak, dudakları kımıldatmak ve insanların anlayacağı kelimeleri oluşturmak için ses organlarını kullanabilme yeteneğine sahip olmak gerekir. Ses organlarından biri ya da birkaçı sağlıklı ya da noksan ise etkili konuşma yapılamaz. Artikülasyon yani boğumlanma sırasında kelimeler açık ve net bir şekilde mırıldanmadan yutmadan çıkarılmalıdır.

Hızlı konuşan, yuvarlayan ya da tane tane konuşmayan insanlarla zaman zaman herkes karşılaşmaktadır. Bu kişilerde boğumlanma sorunu yaşanıyor demektir. Yani boğumlanma bozuxsa anlaşılammama durumu ortaya çıkabilir. Anlaşılammama nedeniyle konuşmanın da bir anlamı kalmaz.

Boğumlanmayı gerçekleştiren organlar iki gruba ayrılır:

Hareket eden boğumlanma organları: Bunlar çene, dudaklar, dil ve yumuşak damaktır. Dil, damağın gerisine doğru götürüldüğünde orda yumuşak bir bölge hissedilecektir. Bu bölgeye yumuşak damak adı verilir.

Hareket etmeyen boğumlanma organları: Bunlar dişler, diş etleri ve damaktır.

Boğumlanmayı bu organların çeşitli hareketleriyle elde etmek mümkündür. Bu organlar kaslarla ilgili oldukları için bu kasların eğitilmeleri boğumlanmanın düzgün bir şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlamaktadır.

➤ **Boğumlama kusurları**

- “R” sesi yerine “ğ” sesi çıkarmak
- “R” sesini titretmek
- Kekemelik
- Bazı harfleri yutmak
- Son harfleri belli belirsiz söylemek
- Bazı kelimelerin ortasına ve sonuna gereksiz harf eklemek
- Sesi titretmek
- Yapmacıklı konuşmak
- Hızlı konuşmak
- Ağız içinde konuşmak
- Diyalekt kusurları (yöresel ağız)
- Asalak sesler (sürekli eee, ih, ah, şey vb. sesli susmalar kullanmak)
- Çok yavaş konuşmak
- Sözcükleri yaya yaya, uzata uzata, kesik kesik söylemek
- Yanlış ve yersiz duraklar yapmak

Bu tür kusurları olan insanlar, metodlu ve düzenli bir çalışma ile bu kusurlardan kurtulabilirler. Örneğin “r” sesi yerine “ğ” sesi çıkarmayı önlemek için öncelikle “r” den önce farklı sesler ekleyerek yüksek sesle tekrar etmelidirler.

Kekemelik problemi olanlar ise şu çalışmaları yapabilirler:

- Yüksek sesle bol bol okuma yapmak
- Bol bol tekerleme çalışmak
- Kökeninde yatan sebebi bulmak için psikolojik yardım almak

Toplumun her sınıfında çok yaygın olan söyleyiş bozukluklarından biri de “atlama” yapmaktır. Çoğunlukla aceleci ve konuşmasına önem vermeyen kişilerde rastlanır. Örneğin “kendisi” yerine “kensi”, “nasılsınız” yerine “nassınız”, “Galatasaray” yerine “Gassay”, “kilitledim” yerine “kitledim” vb. Harflerin çıkarılışına özen gösterip başlangıçta ağır konuşarak bu bozukluğun önüne geçilebilir.

“Gevşeklik” olarak adlandırılan diğer bir boğumlama kusuru da kelimeleri yaya yaya söylemektir. Bunun önüne geçmenin en etkili yolu, dişler arasına bir kurşun kalem sıkıştırıp heceleri söylerken iyice anlaşılması için uğraşılır. Dişler arasından kurşun kalem çekildiği zaman boğumlama daha açık olan bir biçim alıp dil, yanaklar ve dudaklar görevini daha iyi yapmaya başlar.

“R” ünsüzünün küçük dilin titremesiyle boğazda meydana gelmesine “gılama” denir. Bu boğumlama bozukluğu ya küçüklükte “r” ünsüzünün iyi boğumlandırılmamasından ya da

özentili bir konuşmadan ileri gelir. Bu bozukluğu gidermek için önce “r” ünsüzünü doğru boğumlandırmaya çalışınız. “R” ünsüzü, dilin ucunu damağa kadar kaldırarak verilir. Öyle ki dil, şiddetle çıkan havaya dokununca geri çekilir ve bir çeşit titreme yaparak yerine gelir. Böylece dilin ucunu uzun zaman titretmeye çaba harcamakla iyi bir sonuç alınabilir.

“Islıklama”, “s” ünsüzünün şiddetini abartmaktan kaynaklanır. Dil, üst dişlerin iç tarafına dayanıp hava dişlerin arasından sızarsa bu boğumlama kusuru oluşur. “S” ünsüzüyle ilgili tekerleme çalışmaları olumlu sonuç verecektir.

“Değiştirme” en sık yapılan kusurlardan birisidir. Bir ünsüzün yerine başka bir ünsüzü söyleme alışkanlığıdır. Sert ünsüzlerde daha sık rastlanır.

Örneğin “jaluzi” yerine “zaluzi”, “şapka” yerine “sapka”, “kucak” yerine “kujak”, “sana” yerine “şana”, “birader” yerine “bilader”, “gönlüm” yerine “göynüm”, “leblebi” yerine “leplebi” vb.

Bunun yanında ünlü seslerin değiştirilmesinden kaynaklanan boğumlama kusurları da vardır.

İnce “a” yerine kalın “a” söylemek

“kemal, lastik, cemal” kelimelerinin telaffuzlarındaki gibi

“e” yerine “a” söylemek

“haves, alektrik, bilat vb.”

İnce “o” yerine kalın “o” söylemek

“loş, lokma, lokum” kelimelerinin telaffuzlarındaki gibi

Bütün bu bozukluklar doğru söylenişin bilinmemesinden yahut da söylenişteki savsamadan ileri gelir. Bunların düzeltilmesi için de ünlü ve ünsüzlerin çıkış yerlerinin iyi bilinip bunların üzerinde durarak çalışılması gerekir.

Aşağıdaki alıştırmalar her türlü boğumlama kusurunu önlemek için düzenli ve sürekli yapılmalıdır.

➤ **Boğumlama alıştırmaları**

Aşağıdaki alıştırmaları dilinizi yöneten ağız içi kaslarınızı iyice yoracak kadar uzun süre ve abartılı olarak tekrar ediniz.

- Dilinizi ağzınızda sakız çiğner gibi hızla çiğneyiniz.
- Dilinizi ağzınızın içinde, çenelerinizin dışında, dudaklarınızın altında dairesel hareketlerle hızla dolaştırınız.
- Dil ucunu ön alt dişlere dayandırarak ağız içinde köklerden ileri geri hareket ettiriniz.

- Dilinizi iyice dışarı çıkarınız. İterek uzun süre dayanınız.
- Dilinizi yuvarlayıp daralttığınız dudaklarınız ve çeneleriniz arasında içeri-dışarı hareket ettiriniz.
- Dilinizin ucunu ön alt dişlerinize dayandırınız ve dilinizi kökünden içeri-dışarı hızla hareket ettiriniz.

Aşağıdaki alıştırmalarla çene açıklığını sağlama ve çenenin her hareketi rahatlıkla yapması amaçlanmıştır. Tüm egzersizleri abartılı bir şekilde yapınız.

- Elinizi alt çenenize dayayarak “çak çak” diye bağırsınız. Aşağıya itilen çenenizin yukarıya itilmesini sağlayınız. Böylece çenenizi aşağıya iten kaslarınızın güçlenmesini sağlayınız.
- İki elinizin içiyle yanak kemiklerinize masaj yapınız.
- Yumruk yapılmış ellerinizle çenenizin altından bastırınız. Alt çenenizi açınız, başınızı geri itiniz ve alt çenenizi kapatınız. Tekrar açınız ve başınızı daha geriye itiniz. Tekrarlayınız.
- Çenenizi hızla iyice açıp kapatınız. Hızlanınız.
- Çenenizi hızla ileri geri hareket ettiriniz.
- Çenenizi dairesel hareketlerle hızla döndürünüz.

Aşağıdaki alıştırmalar dudak tembelliğini giderecektir.

- Nefesinizi ağzınızdan kuvvetle verirken “pofff” deyiniz. Hava dudaklarınızı basınçla itsin. Basıncın dudak kaslarınızı şiddetle zorlamasını sağlayınız.
- Sıkı sıkı kapalı ve dişlerinize yakın tuttuğunuz dudaklarınızdan üflediğiniz havanın dudaklarınızı kuvvetle üfürerek çıkmasını sağlayınız.
- Dudaklarınızı kapatıp ileri uzatınız ve dairesel hareketlerle hızla döndürünüz. Aşağı yukarı, sağa sola hareket ettiriniz.
- Çenenizi kapatınız ve hızla “mı, mi, mu, mü” deyiniz. Ardından aynı şekilde şu sesleri tekrar ediniz: “fe, ve”, “pe, be”, “u, ü”, “o, ö”... Abartı yapmanız ve dudak kaslarınızı yoruncaya kadar çalışmayı sürdürmeniz önemlidir.
- Bir kalemi yatay olarak dudaklarınızda tutup “Benim memleketim... Bir ben vardır bende benden içeri”deyiniz. Dudaklarınız iyice yorulduğunda dudaklarınızı gevşetiniz ve kapalı tutarak havayı dışarı itiniz. Hava püfürdeyerek dudaklarınızı titreştirerek dışarı çıksın.

Aşağıdaki alıştırmalar tını alıştırmalarıdır. Sesinize kendi vücudunuzun içinde tını katabilirsiniz. Yani kendi organlarınızı kullanarak sesinize hafif bir yankı katabilirsiniz. Ses ve nefes ciğerlerden geldiği gibi doğrudan (direkt) boğazdan çıkarılarak kullanılırsa hem gırtlak yorulur hem de güzel bir ses tonuna sahip olunamaz.

- Vücutta rezonans (tınlaşım) boşlukları denilen bazı boşluklar vardır. Bunlar boğazın üst kısmında ve yüz bölgesinde bulunur. Yüz maskesi de

denilen bu boşluklar konuşurken sesi doldurmak için kullanılmalıdır. Yani ciğerlerden gelen havayı sese dönüştürdükten sonra doğrudan (direkt) boğazdan çıkararak konuşmak yerine bu boşluklar doldurularak konuşulmalıdır. Şimdi tını egzersizlerine geçiniz:

- Ağzınız kapalı bir şekilde gırtlığınızı fazla yormadan “mmmm” sesi çıkarmaya çalışınız.
- Bu sesi çıkarırken alın bölgenize dokunarak alın bölgesindeki titreşimleri hissetmeye çalışınız.
- Elinize bir metin alınız. Önce bu metni gırtlığınızı sıkarak fısıltılı, esrarengiz bir sesle okuyunuz. Daha sonra aynı metni genizden, burundan gelen bir sesle okuyunuz. Ardından da aynı metni rahat bir şekilde kendinizi sıkmadan kaslarınızı gevşek bırakarak okuyunuz.
- Yüz maskenizi kullanabilme yeteneğinizi geliştirebilmek için farklı tonlarınızı kullanarak şarkılar söyleyiniz. Özellikle çok kalın ve çok ince ses tonlarınızı kullanmaya çalışınız.

Sanatçıların ve sunucuların uzun süre güzel bir şekilde konuşmalarının sırrı güçlü bir diyafram ve iyi bir rezonans (tınlaşım) çalışmasıdır.

Boğumlanmada alışkanlık edinebilmek için söylenişi güç cümleleri söyleyerek üzerinde alıştırmaya yapmak olumlu sonuç vermektedir. Bu cümleleri ilk etapta ağır ağır, daha sonra gittikçe hızlanarak tekrarlamak gerekmektedir. Bu alıştırmalar sayesinde tembel ve gevşek boğumlanmanın önüne geçilebilir.

Açık, anlaşılır bir konuşma ancak iyi bir boğumlanma ile elde edilebilir.

Aşağıdaki alıştırmalarda bazı kelimeler, cümleler sizlere anlamsız gelebilir. Önemli olanın anlamlarının ne olduğunun bilinmesi değil, boğumlanmanızı geliştirmesi olduğunu unutmayınız.

➤ Ünlüler

(A) Abana'dan Adana'ya abarta abarta apar topar ahlata ağdalı avuntucu ahmak Ahmet'in avandanlıklarını aparantlardan acar Abdullah ile akıllı Abdi akşam akşam bize geldi.

Al, bu takatukaları takatukacıya takatukalatmaya götür. Takatukacı takatukaları takatukalamam derse takatukacıdan takatukaları takatukalatmadan al getir.

(İ) İğdir'in iğil iğil akan ılıman ırmağının kıyıları ıklım tıklım ilgin kaplıdır.

(O) Okmeydanı'ndan Oğuzeli'ne otostop yap; Oltu'da volta at, olta al; Orhangazi'de Orhanelili Orhan'a otostopluk öğret; sonra da Osmancıklı Osman'a otoydu, totoydu, fotoydu, dök!

(U) Uluborlulu utangaç Ulviye ile Uralı uğursuz Ulvi uğraşa uğraşa Urfa'daki urgancılara uzun uzun, ulam ulam urgan sattılar.

(İ) İbibiklerin ibiklerini iyice iyileştirmek için İstinyeli istifçi İbiş'in istif istiridyeleri mi yoksa İskilipli ispinoz işportacı İshak'ın işliğindeki ibrişimleri mi daha iyi? Bilemiyorum. İbişle Memiş mahkemeye gitmiş, mahkemeleşmiş mi mahkemeleşmemiş mi?

(E) Eğer Eleşkirtli eleştirmen Eşref ile Edremitli Bedri'yi Eğe'nin en iyi eğerçisi biliyorlarsa ben de Ermenekli Erdem Ergene'nin en iyi elektrikcisidir derim.

(Ö) Özbezön'ün özbeöz Ödemişli öngörölü öğretmeni Özgüraslan ile Özgülsan özellikle özerk ön öğretimde öylesine özverili, övünç verici ve övgüye değer kişiler ki hani tüm öğretim örgütleri içinde en özgün örnek onlardır diyebilirim.

(Ü) Ürdünlü ünlü üfürükçü Üryani, Ünye, Üsküdar, Ürgüp üzerinden ülküdeşlerine üstüpü, üstübeç, üvez, üzüm, üzengitaşı ve üzünç götürürken Üveyik'ten ürüyerek üvendirelerini sürüyerek yürüyen uçkâğıtçı ütücülerin ürküntü üreten ünü batasıca ünlemleriyle ürküverdi.

➤ Ünsüzler

(F) Farfaracı Fikriye ile favorili fasa fiso Fahri Fatsalı Fatma'yı görünce fesleğenci feylesoy Feyyaz'ı, fındıkçı Ferhunde'yi anımsayarak feveran ettiler. Felemenkte Felemenklerin Felemenkçe mi konuştuklarını düşünse düşünse fertliği çektiler.

(P) Pohpohçu pinti profesör pofur pofur pofurdayarak hınçla tunç çanak içinde punç içip pülverizatör prospektüsünü papazbalığı biblosunun berisindeki papatya buketinin bu yanına bıraktıktan sonra pâlas pandıras Pülümür'le Pötürge'den getirdiği pörsük pötikare pöstekeyi paluluların pıtırık pazarında partenogenes pasaparası ile pertavsız pervasız pervaz peysajını ve peronospora pestenkerani pestilini pos bıyıklı pisboğaz Pedegog'a pınar başında beş etti.

(M) Marmara'daki Karmarisli mermerciler mermerciliği meslek edinmişler ama Mamak'taki mamacılar manyetizmacılıkla marmelatçılığı meslek edinmemişler.

(V) Vırvırcı Vedia ile vıdı vıdı Veli velinimeti vatman Vahit'e vilayette veda edip Vefâ'ya doğru vaveylâsız, velevasız velespitte volta vururlarken voleybolcu Vatran virtüöz Vicdanî ve Viranşehirli vatansever viyolonselci Vecibe ile karşılaştılar.

(B) Babaeskili babacan Bahri, Beberuhi Bedri ile bıyıksız bıçkıcı bingıldak Bahir'in Bigadiç'teki bonbon bonmarşesine varmışlar, o adakilerin yüzlerine bön bön bakarak büyüü büyük buhurdanlığı buğulu buğulu boşaltıp bomboş bırakmışlar sonra da Bodrum'da gözden kaybolmuşlar.

(S) Sazende Şazi ile zifoz Zihni zaman zaman sizin sokağın sağ köşesinde sinsi sinsi fiskoslaşarak sizi zibidi Suzi'ye sonsuz ve sorumsuz sorgun ederler. Sason'un susuz

sazlıklarında badece soğanla sarmısak yetişebileceğini söyleyen Samsunlu sebzecilerin sözüne sizler de sessizce ve sezgilerinize sığınarak inanabilirsiniz.

(Ş) Şavşatlı Şaban, Şarkışlalı şipşakçı Şekip, Şişhaneş'den şeytankuşunu, şiş şiyeyi şişlemiş, şiye keşişe şiş demiş.

(Ç) Çatalağzı'nda çatalsız Çatalcalı çatalcının çarpık çurpuk çalçene Çoruhlu'ya çarptırmasına ne dersin? Çatalca'da topal çoban çatal yapıp çatal satar. Nesi için Çatalca'da topal çoban çatal yapıp çatal satar? Karı için Çatalca'da topal çoban çatal yapıp çatal satar. Çarık çorap dolak, ben sana çarık çorap dolak mı dedim?

(L) Leyla ile Lalelili Lale'ye leblebi ile likör ikram etmiş. Lüpçüler, lütfen lüzumlu lüzumsuz lakırdıları bırakın da lüzferle rızık, rot, rop, rint, ring, ray, radyoaktivite nedir? diye konuşunuz.

(Z) Zonguldaklı Zaloğlu Zöhre'nin kızı Zühal zibidi Zeki'ye ziyafet zerketti.

(S, T, Z) Sedat Tınaz'ın tasası suratsız teyzesine rastlama Sezen sıska sülük tazısını tuz tortusu tütsüsüne tutmasıydı.

(Ş, S) Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortadaki soğuk su su şişesi

(C) Cemil, Cemile, Cemal cumaları cilacı cüce Canip'in cicili bicili cumbalı ciltevinde cümbür cemaat cacıklı civcivle cüçüklü cacık yerler sonra da Cebecili cingöz coğrafyacının cinci cici annesinin cırcır böceğini dinler.

Ocak kıvılcımlandırıcılarından mısın, kapı gıcırdatıcılarından mısın? Ne ocak kıvılcımlandırıcılarındanim ne kapı gıcırdatıcılarındanim.

(D) Dadaylı dadımın Dodurgalı düdük delisi dedesi diline doladığı dedbebeli dedim dedisiyle dırdırımı dilinden düşürüp de bir kez olsun doya doya düden diyemeden düdenin dallara doldurduğu doyumlu yemişlerden doyasıya yiyemeden darıdünyadan göçüp gitti.

(K-İ-U) Kilisli kikirik kilimci Kilizmanda'ki kilitli kilisede kimliğini kimseye sezdirmeden kucak kucak kuskuslu kuşkonmazı kukumav kuşuna, kişiliksiz kulağakaçan kirlig kirloz kirpiye de Kuşadası'nın kuşhanesindeki kuşbaşı kuşbazla birlikte önce kişnişli kuşüzümünü sonra da Kumla'nın kumlu kumlu kuşkirazını yutturmuş.

(K-I-İ) Kınıklı kılıbık kırpıntı Kıyasettin, Kırımlı kıkuyruk kıtmiri kıkır kıkır kıkırdatarak küskütük küçümen küfeci külhaniyle külüstür Kürşat'ı külünlü küngür üstüne küttekek devirdi.

Kırıkhandaki kırıkçı kırçıl kargin kırgın kırıkçısı kırmızı kırdı kıkır kıkır kıkırdatarak Kırımlı kıkırdakçının kızıl kırlangıçlarını kışın kırlarda Kırğızlı kırpıntıcı kırışık Kırımtov'un kırıkıraklarıyla besliyormuş.

(K-O-Ö) Koca kokoz kokainman kokorozlana kokorozlana Kazablankalı kozmonota kök, kok, köken, kokot, kök sökmek, kokoreç, kökmantar, köknar, köçekçe, körkandil, krematoryum, kösnüklük ne demek? diye sormuş.

(Y) Yalancıoğlu yalincık yayladığının yahnisini yağsız yiyebilirse de yayladığının yağlı yoğurdandan, Yüksekova'nın yusyumu yumurta yumurtlayan tavuklarından, bir de yörük ayrıyla yufkasından asla vazgeçemez.

(G) Güneyli girgin gammaz Galip Gavurdağı'nda güpegündüz galeyana gelmiş de Gülgiloğlu Gaziantepi gazup gazinocuyu Gölköylü gitaristle birlikte Gümüşhane'ye göndermiş. Geçen gece Gemerek'ten Gediz'e gelen Gebzeli gezginci gizemcilerden gitarist general Genzel, gençlere gerçekdışılıkla gerçeklik dışı ilişkiler arasında ne gibi bir geçerlilik gerçekliği olduğunu sordu.

(K, G) Galata Kulesi kapısı karşısındaki kuru kahvecinin gıgısı çıkık, dişi kırık, kurbağa kafalı, karakoncolos kalfası hakkı karışıklığa getirip kahveye kavruk kakule kırığı kattı.

(H) Hahamhanede hahambaşı hahamı homur homur homurdandır görünce hemencecik heyecanlandı, hızlandı; hoşnutsuz hırçın halhallerla halkaları, halatları hallaçlara verdi.

(B- P- D-Y) Batı tepede tahta depo dibinde beytutet eden pullu dede tekkesinden matrut bitli Vedat, dar derede tatlı duttan dürülü pide yutup pösteki dide dide dört ayda dört türlü derde tutuldu.

(B-P) Bir pirinci birinci buluşta bir inci gibi birbirlerine bağlayıp perlepe berberi bastıbacak Bedri ile beraber Bursa bağrına parasız giden bu paytak budala, basası topal Badi'den biberli bir papara yedi.

(B-D) Baldıran dalları ballandırılmalı mı ballandırılmamalı mı? Sonra o bala daldırılan baldıran dalları dallandırılmalı mı ballı dalla dallandırılmamalı mı?

(T-D) Titiz, temiz, tendürüst dadım, tadını tattığı tere demetini dide dide dağıttı da hiddetinden hem dut dalında takılı duran dırıltı düdüğünü öttürdü hem de didine didine dedim dedi, dedim dedi, dedi durdu.

(T-Ç-S) Üstü üç taşlı taç saplı üç tunç tası çaldıran mı çabuk çıldırır yoksa iç içe yüz ton saç kaplı çanı kaldıran mı çabuk çıldırır? Üç tunç tas has kayısı hoşafı

(T-K) Al bu takatukaları takatukacıya takatukalatmaya götür. Takatukacı takatukaları takatukalamam derse takatukacıdan takatukaları takatukalatmadan al, gel.

(L-D-N) El âlem bir aladana aldı aladanalandı da biz bir aladana alıp aladanalanamadık.

(K-R) Kırk kırık küp, kırkının da kulpu kırık kara küp

(**K-R-D**) A be kuru dayı, ne kuru sarı darı bu darı a be kuru dayı?

(**B-M-Ş**) İbiş ile Memiş mahkemeye gitmiş, mahkemeleşmiş mi, mahkemeleşmemiş mi?

(**D-L-T-K**) Şu karşıda bir dal, dalda bir kartal; dal sarkar, kartal kalkar; kartal kalkar, dal sarkar. Dal kalkar, kartal sarkar, kantar tartar. Şu karşıdaki kara kuru kavak, karardın mı ey kara kuru kavak, sarardın mı ey kara kuru kavak!

(**S-K**) Bu yoğurdu sarmısaklasak da mı saklasak, sarmısaklamasak da mı saklasak?

(**M-Y-L**) Bu yoğurdu mayalamalı da mı saklamalı, mayalamamalı da mı saklamalı?

(**B-Ş-Z**) Sizin damda var beş boz başlı beş boz ördek, bizim damda var beş boz başlı beş boz ördek. Sizin damdaki beş boz başlı beş boz ördek, bizim damdaki beş boz başlı beş boz ördeğe siz de bizcileyin beş boz başlı beş boz ördek misiniz? demiş.

2.1.6. Ulama

Diksiyonun özelliklerinden biri de “ulama”dır. Genel olarak bir kelimenin sonundaki sessiz harfin ardından gelen kelimenin sesli harfle birleştirilerek seslendirilmesine “ulama” denir.

Ulama, söz akışına pürüzsüzlük ve tatlılık verir. Uygun ulama ile yapılan konuşmalarda veya seslendirmelerde ses bir nehrin akışı gibi sakın ve düzenli olarak ilerler.

- Türkçede yer alan ulamanın özellikleri
 - Sessiz harfle biten bir kelimenin son harfi sesli harfle başlayan yanındaki kelimenin ilk harfiyle birleşir.

Yazıda

Ak--şam-- ol--du.

E--lim--den-- al--dı.

Konuşmada

Ak--şa--**mol**--du.

E--lim--de--**nal**--dı.

- Orijinal yapılarında “b, c, d, g” harfleriyle biten kelimeler vardır. Bunlar yalnız kaldıklarında “p, ç, t, k”ya dönüşür. Yazı dilinde sonlarına ek aldıklarında yumuşak konumlarına döner. Örneğin Arapça orijiniyle “kitab” Türkçede “kitap” şeklinde yazılır. Ancak yanına ek aldığında “kitabım” örneğinde olduğu gibi “p”, “b”ye dönüşür. Konuşma dilinde ise ulama bu kurala paralel olarak aynı kelimeyi bir sonraki kelime ile ilişkilendirir. Yazı dilinde sert olan harf ulama ile yumuşar.

(Orijinali) Yazı dilinde ifadesi

(Mahmud) Mah--mut ev--len--di.

(Mes'ud) Mes--ut ol--du.

(Kitab) Ki--tap al--dı.

Konuşma dilinde ifadesi

Mah-mu--**dev**--len--di.

Me--su--**dol**--du.

Ki--ta--**bal**--dı.

- Türkçede kelime sonundaki “k” ünsüzünü “h” ünsüzü ile başlayan bir kelimenin izlemesi durumunda “h” ünsüzü düşer. İki kelime birbirine bağlanır.

Yazı dilinde

Ye--mek ha--ne

E--rik ho--şa--fi

Konuşma dilinde

Ye--me--**ka**--ne

E--ri--ko--şa--fi

- Kelimeler arasında durak olursa kurala uygun olsa da ulama yapılmaz.

Yazı dilinde

İstiyorum, onu göreceğim.

Koşuştururken, okulu unuttu.

Konuşma dilinde

İstiyorum, onu göreceğim.

Koşuştururken, okulu unuttu.

- Bazı durumlarda iki ayrı kelimenin tek heceli olan ilkinde bir ünlü düşer ve iki kelime birleşir.

Yazı dilinde

Ne i--çin

Ne a--sıl

Ne ol--du

Konuşma dilinde

Ni--çin

Na--sıl

Nol--du

Alıştırma-ulama

Aşağıdaki şiirde ulama noktaları altları çizilmek suretiyle gösterilmiştir. Önce bu işaretlerin hangi ulama kuralından kaynaklandığı üzerinde çalışınız. Ardından bu işaretlere dikkat ederek metni gerekli ulamaları yaparak okuyunuz.

Daracık Menzilde Bir Ağacım Vardı

1)
Daracık bir menzil burası.
Bir avuç kadar dar.
Ağaç ol, konuşurum, duy beni yeter.
Ayrı dünyamızda olsun, duyarım seni.
Yürek olsun sende, sevgi olsun.
Olsun, yeşillik yeşersin yerinde
Sen şen ol ağacım, tüm dünya kadar.

3)
Benim selvimi özlüyorum şimdi.
Başımı okşayan bir şefkat eli vardı.
Dünyayı görürken gözlerim.
Göğsünün sıcaklığında kaybettiğim
Şimdi başım senin kollarında selvim
Senin dallarında ellerim

5)
Bir gün seninle de kavuşacağız
Kana yaprak kemiğe odun
Bedenimiz eriyip gitmiş olacak
İkimizin ağacı doğacak yeniden
Çürümezse benim bir mezar başlığım
Senden bir kaç odun parçası
Ve benden bir kaç kemik kalacak
Ve eğer senin de bir ruhu olursa
Bahçemiz ikimizin olacak

2)
El pençeyim, mahzunum bugün
Bekleşen ruhlarımızda dolaşan asırların
Rüzgârında
Dans ederken engin engin eğlencelerinde sen
Mahsunum, dostsuzum, yalnızım
Evladım bile unuttu beni, dağları m unuttu
Kokularını paylaştığım çiçekler şimdi
Ve varlığını paylaştığım fani “sevdiğim”
Şimdi senin göğsünde şenliği hayatın
Bağrındaki kuşlardan biri de ben değilim.

4)
Saçlar yemyeşil de olurmuş
Çiçeğe dönermiş dudaklar
Emanet bedenimi özlüyorum şimdi
Bahçendeki çiçeklerde kendimi arıyorum
Yaprak yaprak inleyişlerini duyuyorum
Bir zikir günü ki bugün gecemi kaplar
Fani ağacım başucumda, sevdiğim ağacım
Bugünkü günüm bir gün senin de gecene dolar
Sendeki emaneti de teslim alır toprağın

6)
Şimdi Baki’yi özlüyoruz birlikte
Fenadan bekaya seyahatin hayalleri
Bu bir avuç, bu daracık menzilde
Tek tesellimiz bizim şimdi

(Muhammed BOZDAĞ)

Aşağıdaki metinde ulama noktalarını tespit ederek çiziniz. Ardından ulamalara dikkat ederek okuyunuz.

Kalıplar

İnsanlar, kendilerine kişilikleri için çizdikleri zihinsel kalıpların dışına çıkamazlar. Çözümü defalarca duyduğumuz hâlde kendimizi oturtduğumuz dar çerçeveden çıkış için gayret göstermeyen garip insanlarız.

Hayatın bazı insanlara “tesadüfen başarıma, yükselme, zengin olma vb.” şansı tanıdığını zannedenimiz çoktur. Birçok insan müzisyenler, yazarlar, şairler ve para babalarının bu işi anne karnında kendilerine verilen kabiliyetlerle gerçekleştirdiklerini sanır. Bu inanca göre bazılarının ne maharetli anneleri varmış. Bu yanlış zanları kabul etmeyen birçok insan bile farkında olmadan aynı kalıplarla kendisini kilitlemiştir.

En meşhur zenginlerin bir zamanlar simit sattıklarını, ayakkabı boyacılığı bile yaptıklarını öğrenince şaşırırız. Birçok yazarın vaktiyle kalemi bile tutamalarına inanamayız. Neden bazı insanlar bazıları arasından sıyrılıverir veya “sivrili veriler?”

Adaletli ve şefkatli yaratıcı, normal şartlar altında doğan her insanı her türlü başarıya ulaşabilmelerine imkân tanıyan bir potansiyelle dünyaya göndermiştir. Ancak dünyaya geldikten sonra sınırlılıklar başlatılır. Anne-babası veya çevresi tarafından aşağılanan bir çocuk etrafında kalıplar başlamıştır. Daha sonra insan “var olduğunu” hissettirmek amacıyla çırpınmaya başlar. Bakkaldan getirilen bir ekmek, ilk karne notları, takdim edilen bir çiçek, içinde bu amacı gizli tutar.

Oysa bazı insanlar “Bu olmamış.,” “Sen bunu başaramazsın.” demekten çekinmezler. Bizler de çoğu zaman sözleriyle cinayet işleyen, kabiliyetleri körelten; başarısızlık, çekingenlik, korkaklık imajı oluşturan insanlardanız ne yazık ki! Yas tutmayı sevdiğimiz kadar eleştirmeyi, olumsuzlukları ileri sürerek karanlık bir zihinsel tablo oluşturmayı seviyoruz.

Merhum Z. Gündüzalp’in “İnsan ne düşünüyorsa odur.” dediğini çok duyduk. Anthony Robbins, “Sınırsız Güç” adlı kitabında insanların hayal kurarken ve düşünürken kullandıkları “olumsuzluk” imajlarını en kötü engel olarak görür.

Her büyük başarı bazen yüzlerce başarısızlığın arkasında parıldar. Oysa eski bir Rus imparatoru “yenile yenile yenmeyi öğrendiğini” söyler. İnsan her teşebbüsünde hedefine ulaşamadığında bunu başarısızlık olarak görürse bulunduğu noktada çakılır. Oysa durumu yeniden inceleyen insan için her başarısızlık, başarıya bir adım daha yaklaşmanın işaretidir. Ani yükselişlerin ise gerçek başarıyla ilişkisi yoktur. Bir balon gibi patlar ve söner.

Hayalinizde yaşadığınız iç konuşmaların fiillerinizde oluşturduğu sınırlara bakınız. “Zengin olmak mı? Bu iş için büyük sermaye lazım. Yazar olmak mı? Konuşmasını bile bilmiyorum; annemin karnında böyle bir şey öğrenmedim. Meydanlara çıkıp “benim işçim, benim köylüm” diye konuşmak mı? Ben Süleyman değilim.”

Sevgili kardeşim... Ya siz ne siniz? Erkek ve kadın arasındaki küçük bir farktan başka kimin beyni kimin beyninden küçük veya büyük? Kaderin sahibi kimseyi başarısızlığa zorla mahkum etmemiştir. Ortamın sürükleyişine kendimizi kaptırdığımızda “Ortam sürükleniyorsa sürünmekten başka yapacağımız hiç bir şey yoktur.” Ne yazık ki en çok ihmal ettiğimiz görevlerimizden biri dinimizin ilk emridir. Az okuyoruz veya hiç okumuyoruz.

Başarılı bir insanlar topluluğuna takılıp başarıya uçmuyorsak başarının dinamiklerini incelemeliyiz. Başaranların hayatı ve yaptıkları bu konuda bize yol gösterecek en açık ışıktır.

Başka türlü bizi pasifize eden kendi kalıplarımızdan kurtulamayacağız. Fıtrat kanunlarının işleyişini bilmek zorundayız.

(Muhammed BOZDAĞ)

2.1.7. Sağdeyi

Sağdeyi, sözcüklerin söyleniş özelliklerine dikkat ederek sözcükleri söylerken seslerin değerini vererek hecelerin vurgusuna, uzunluğuna, kısalığına önem vererek seslendirmektir.

Her sözcükte ses baskısı “şiddet vurgusu” yapılması gereken bir hece bulunmaktadır. Türkçede şiddet vurgusu diğer adıyla da kelime vurgusu genellikle son hecede bulunur. Yabancılar Türkçe konuşurken çoğunlukla ilk heceye vurgu yaptıkları için konuşmaları garip bir havaya bürünür.

➤ Sağdeyi kuralları

- Türkçede genellikle şiddet vurgusu son hecede bulunur.
- Yer adlarında vurgu ilk hecede bulunur. Örnek: Ankara, Denizli vb.
- Zarf ve bağlaçlarda ise vurgu ilk hecede bulunmaktadır. Örnek: belki, henüz, ansızın, ayrıca, hatta, önce, sonra, yalnız, ancak, nasıl, niçin, hangi vb.
- Cümle içinde kelimelerin sonuna eklenip takılan bazı parçalar da vurgu almaz, vurgu onlardan önceki hecede kalır. Örnek: gelirse, evdeyim, gelme, geldi mi?, bence vb.
- Süresi uzun olan heceler dilimize yabancı kelimelerden geçmiştir. Örnek: katil, makbule, edebi, ziya, hazine
- Türkçede “ğ” ünsüzü kendinden önce gelen ünlü üzerinde etki yaparak bulunduğu hecenin uzamasını sağlar. Örnek: çağdaş-çadaş, ağlamak-alamak vb.
- Türkçede ilk hecelerde “y” olduğu zaman gevşeyerek kendinden önceki ünlüyü etkileyip heceyi uzattığı görülür. Örnek: böyle-böle, söylemek-sölemek

➤ Alıştırma-sağdeyi

Atatürk’ün Gençliğe Hitabı’nı sağdeyi kurallarına dikkat ederek okuyunuz.

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi

Ey Türk gençliği, birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhili ve harici bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklal ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait çok namusait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve Cumhuriyetine kastedecek bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere memleketin dâhilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalalet hatta hiyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhid edebilirler. Millet fakru zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı! Bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklal ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal ATATÜRK

2.2. Söz Noktaları

Durağın öbür ismi de söz noktalarıdır. Üç tür durak vardır.

2.2.1. Kısa Süreli Duraklar

Kısa süreli duraklarda soluk alınmaz veya çok hafiften alınır.

Kısa süreli duraklar;

- Hitaplardan sonra,
- Çok kısa cümlelerden sonra,
- Biçimce bağlı cümleciklerden sonra,
- Kısa ara sözlerin başında ve sonunda,
- Uzun cümlelerde, öznelerden sonra,
- Eş görevli söz öbeklerinin sıralanışından sonra,
- Ünlem ve ünlem görevli ögelerden sonra,
- Ki'li ve başka yan cümleciklerden sonra,
- Cümle başı bağlaçlarından sonra,
- Sıralı cümlelerin cümleciklerinden sonra,
- Soluğunuzun yetişemeyeceğini anladığınız yerlerde,
- Uzun cümlelerin ortalarında yapılır.

2.2.2. Normal Duraklar

Normal duraklarda soluk verildikten sonra söze başlamadan önce uygun bir şekilde soluk alınır daha sonra söze başlanır.

Normal süreli duraklar;

- Cümle bittikten sonra,
- Üst üste iki nokta işaretinden sonra,
- Noktalı virgül işaretinden sonra,
- Anlamca bağlı cümlecikler arasında,
- “Ve” bağlacından sonra,
- Karşıt duygu ve düşünceleri yansıtan söz dizinleri arasında,
- Uzun arasözlerden önce ve sonra,
- Diyaloglar arasında,
- Sorular ve yanıtlar arasında,
- Uzun olan bağlı ve sıralı cümlecikler arasında yapılır.

2.2.3. Uzun Süreli Duraklar

Uzun süreli duraklar, soluk alma ve vermenin birkaç kere tekrarlanabileceği yerlerdir.

Uzun süreli duraklar;

- Konuşma metinlerinde bölümler arasında,
- Anlamli susuşların gerektiği yerlerde,
- Paragraflar arasında,
- Dize kümeleri arasında yapılır.

Solunuma göre durak yerleri

Söz söylemeye başlamadan önce iyi bir soluk alıp verme tekniğine ulaşmak gerekir. Sesi dinleyicilere ulaştıran soluktur. Soluk zayıf olursa ses de zayıf olur. Soluğun çıkışı çok bol olursa hem bir yarar sağlamaz hem de konuşanı çabuk yorar. Soluk alıp verme düzensizse “söz akımı” da kesik kesik, duraklamalarla anlamsız, sıkıcı olur.

Solunum, söylenen bir parçanın durak yerlerini işaret eder ve söz söyleyenin yorulmasına engel olur.

Bunun için söz dizimi bakımından ne zaman soluk alıp vermek gerektiğini saptamaya çalışınız.

Aşağıdaki soluk alma yerlerini (*) bu işaretle gösteriniz.

- Okunan bir parçanın her bölümü arasında, noktalardan sonra, satır başlarında:
Örnek: Ben öyle şeye hiçbir zaman razı olmam. (*) Kendinden daha büyüklerle hısım olmanın can sıkıcı mahzurları olur.
- Bir metnin içerisinde başka bir metin daha olursa bu ikinci metinden önce veya sonra:
Örnek: Naci Bey elindeki telgrafta şu tümceyi okudu: “Kızınız hasta, hemen geliniz.”(*) Gözleri yaşla doldu, bir sandalyeye çöktü.
- Soru ile cevap arasında:
Örnek: _Söyle, neden geldin? (*)
_Seninle anlaşmak için.

- Bir noktadan sonra:

Örnek: Beni istemediğim biriyle evlenmek azabından kurtarın. (*)

Üstümdeki babalık nüfuzunuzu kullanıp dünyayı bana zehir etmeyin. (*)

Bununla beraber kısa tümceli bir parçada nokta, hiçbir zaman soluk almayı gerektirmez. “Söz noktalaması” hafif bir durakla geçiştirilir. Cümle içindeki hitaplardan sonra da böyle yapılır.

Örnek: Hüseyin, (*) sana verdiğim kitabı aldın mı?

- “Ve” bağlacı nokta yerini tuttuğu ve onu izleyen ibarenin kuvvetini arttırdığı zaman bu “ve” den önce:

Örnek: Osmanlı idaresi Sevr Antlaşması’nı imzaladı (*) ve işte o zaman Türk isyan etti.

- Bir tümcenin başına rastlayan “hâlbuki gerçekte, bana kalırsa, bana gelince, özetle, o hâlde, öyleyse, esasen” gibi sözcüklerden sonra:

Örnek: Bana gelince (*) bu meselede benim hiçbir suçum yoktur.

- Önemli bir olayın söylenmesinden önce ve sonra:

Örnek: Size bu acı haberi vermeye dilim varmıyor. (*) Oğlunuzu kaybettiniz. (*) Başınız sağ olsun!

- Uzun cümlelerde öznenen sonra:

Örnek: İnsanlar (*) ancak birbirleriyle hoş geçinmek ve anlaşmak şartıyla mutlu olabilirler.

- Eş görevli sözcüklerin başında veya arasında:

Örnek: Öyle bir genç ki (*) başarılı, terbiyeli, yakışıklı, zengin...

- Aynı cümlede karşıtlık varsa bu karşıtlığı meydana çıkarmak için önce veya sonra:

Örnek: Doğduğunda başkaları sevindi (*) sen ağladın. Ölürlen hayatta çektiklerinden kurtulduğün için sen sevindin (*) başkaları ağladı.

- Parantez veya iki virgül arasındaki ara tümcelerden önce ve sonra:

Örnek: Bu kız (*) bunu daima ve her yerde iddia ederim (*) tamamiyle masumdur.

Duraklama alıştırmaları

- İstiklal Marşı üzerindeki kısa, normal ve uzun durakları belirtiniz. Daha sonra İstiklal Marşı’nı bunlara dikkat ederek baştan sona okuyunuz.

- Aşağıdaki parçayı duraklama yerlerine dikkat ederek okuyunuz. Nerelerde ve neden duraklama yaptığınızı belirtiniz. Önce ciğerden aldığımız nefesle daha sonra da diyafram nefesiyle okumayı deneyiniz. Hangisinde daha rahat okuyabildiğinizi söyleyiniz.

**Sersem Kocanın Kurnaz Karısı-Haldun Taner
Fasulyeciyan:**

Zaten aktör dediğin nedir ki? Oynarken varızdır. Yok olunca da sesimiz bu boş kubbeye bir hoş seda olarak kalır. Bir zaman sonra da unutulur gider. Olsa olsa eski program dergilerinde soluk birer hayal olur kalırız. Görürüm hepiniz gardroba koşmaya hazırlanırsunuz. Birazdan teatro bomboş kalacak. Ama işte teatro o zaman yaşamaya başlar. Çünkü Satenik'in bir şarkısı şu perdelerden birine takılıp kalmıştır.

Benim bir tiradım şu pervaza sinmiştir. Hiranuş'la Virginya'nın bir diyalogu eski kostümlerin birinin yırtığına sığınmıştır. İşte bu hatıralar, o sessizlikte saklandıkları yerden çıkar, bir fısıltı hâlinde yine sahneye dökülür. Artık kendimiz yoğuz. Seyircilerimiz de kalmadı ama repliklerimiz fısıldaşır dururlar sabaha kadar.

Gün ağarır, temizleyiciler gelir, replikler yerlerine kaçıtır. Perde...

- Elinize herhangi bir şiiri ya da denemeyi alınız. Bunu ilk önce okuyarak deşifre ediniz.
Daha sonra gerekli yerlere kendinizce duraklama işareti koyunuz. Tekrar okuyunuz.
- Gittiğiniz konferanslarda ya da izlediğiniz tartışma programlarında konuşmacıların nerelerde ve nasıl duraklama yaptıklarına özellikle dikkat ederek bunları not alınız.

UYGULAMA FAALİYETİ

Kelimeleri doğru telaffuz ediniz ve boğumlama alıştırmaları yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
<p>➤ Öneriler doğrultusunda doğru söylenişe ulaşmaya çalışınız.</p>	<p>➤ Fonetik alıştırmalarını başta yavaş yavaş ve gittikçe hızlanacak şekilde sürekli tekrarlayınız.</p> <p>➤ Kullandığınız ünlüleri doğru telaffuz ettiğinizden emin olunuz.</p>
<p>➤ Öneriler doğrultusunda iyi bir boğumlamaya sahip olmaya çalışınız.</p>	<p>➤ Açık anlaşılır bir konuşmaya sahip olmanızın kelimeleri iyi boğumlamanıza bağlı olduğunu unutmayınız.</p> <p>➤ Boğumlama alıştırmalarını sürekli olarak yüksek sesle okuyunuz.</p> <p>➤ Alıştırmalar egzersiz amaçlı oluşturulduğundan okuduğunuz metinlerin anlamlarına önem vermeyiniz.</p> <p>➤ Kelimeleri iyi boğumlayıp boğumlayamadığınızı anlamak için birkaç kere alıştırmalarınızda sesinizi kayıt edip daha sonra dinleyiniz.</p> <p>➤ Unutmayınız, farkında olmadan bazı heceleri yutuyor olabilirsiniz. Bunu da sesinizi dinleyerek kendiniz tespit edebilirsiniz.</p>

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Ağızımızdan bir kerede çıkan ses topluluğu aşağıdakilerden hangisidir?
A) Harf
B) Hece
C) Kelime
D) Cümle
2. Ses aletinin hareketiyle birçok hecenin farklarının belirtilmesi aşağıdakilerden hangisidir?
A) Boğumlanma
B) Durak
C) Söyleniş
D) Ulama
3. Ses organları tarafından seslerin doğru yerden ve doğru zamanda çıkması aşağıdakilerden hangisidir?
A) Fonetik
B) Ulama
C) Boğumlanma
D) Sağdeyi
4. Aşağıdakilerden hangisi hareket etmeyen boğumlanma organlarından biri değildir?
A) Çene
B) Diş
C) Diş etleri
D) Damak
5. Söz akışına pürüzsüzlük ve tatlılık veren aşağıdakilerden hangisidir?
A) Sağdeyi
B) Söyleniş
C) Boğumlanma
D) Ulama
6. Sözcüklerin söyleniş özelliklerine dikkat ederek sözcükleri söylerken seslerin değerini veren hecelelerin vurgusuna, uzunluğuna, kısalığına önem vererek seslendirme aşağıdakilerden hangisidir?
A) Diksiyon
B) Sağdeyi
C) Söyleniş
D) Ulama
7. Türkçede genellikle şiddet vurgusu hangi hecede olur?
A) İlk
B) İkinci
C) Üçüncü
D) Son

8. Zarf ve bağlaçlarda şiddet vurgusu hangi hecede olur?
A) İlk
B) İkinci
C) Üçüncü
D) Son
9. Ses yolundan çıkarken gırtlak, damak, dişler ve dudaklar gibi herhangi bir engelle karşılaşmadan doğrudan (direkt) çıkan sesler aşağıdakilerden hangisidir?
A) Ünlü
B) Ünsüz
C) Hece
D) Harf
10. Aşağıdakilerden hangisi yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklardan biri değildir?
A) Konuşma dilinde ağızlar etkiliyken yazı dilinde etkisizdir.
B) Konuşma dili, yazı dilinden önce var olmuştur.
C) Yazı dilinde, dile ait özellikler daha çok korunur.
D) Yazı dili, insanların duygu ve düşüncelerini yansıtır.
11. Aşağıdakilerden hangisi boğumlama kusurlarından değildir?
A) « r » sesi yerine « ğ » sesi çıkarmak
B) Pes ses çıkarmak
C) Kekemelik
D) Çok hızlı veya çok yavaş konuşmak
12. Aşağıdakilerden hangisi kekemeliği önlemek için yapılması gereken alıştırmalardan biridir?
A) Bir kelimeyi değişik tonlarda söylemek
B) Kelime vurgusuna çalışmak
C) Yüksek sesle bol bol okumak
D) Sesin şiddetini çoğaltıp azaltmak
13. Aşağıdakilerden hangisi boğumlama alıştırmalarından biri değildir?
A) Sırt üstü yatıp diyafram nefesi almak
B) Dili ağızda sakız çiğner gibi çiğnemek
C) Çeneyi dairesel hareketlerle döndürmek
D) Bir kalemi dudak arasına sıkıştırıp okuma yapmak
14. Aşağıdaki söylenişlerin hangisi boğumlama kusuru sayılmaz?
A) Haves
B) Kitlemek
C) İstirap
D) Leplebi

15. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ulama yapılmamıştır?
- A) Önce hafiften bir rüzgar esiyor.
B) Dinmiş lodoların uğultusu içinde
C) Bir kadının suya değiyor ayakları
D) İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı
16. Aşağıdakilerden hangisi Türkçe'nin şiveleri arasında değildir?
- A) Azerice
B) Kıpçakça
C) Türkiye Türkçesi
D) Karadeniz konuşması
17. Aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?
- A) Lehçe, dilin bilinen dönemlerinden önce dilden ayrılıp gelişmiş; şive ise dilin bilinen dönemlerinde dilden ayrılıp gelişmiş kollarıdır.
B) Dilin, yöreden yöreye değişen ve sadece konuşurken ortaya çıkan değişik söylenişlerine «şive» denir.
C) Lehçe ve şive farklılıkları yazıya geçerken ağız farklılığı yazıya geçmez.
D) Ağız, şivenin içinde farklılık gösteren kollarıdır.
18. Aşağıdakilerden hangisi uzun süreli durak yapma noktalarından biri değildir?
- A) Hitaplardan sonra
B) Konuşma metinlerinde bölümler arasında
C) Paragraflar arasında
D) Anlamli susuşların gerektiği yerlerde
19. «Güzel (1) İstanbul'a (2) doğduğum (3) yere (4) nihayet dönüyorum.» cümlesinde hangi noktalarda duraklama yapılmalıdır?
- A) 1-3
B) 1-2
C) 2-4
D) 3-4
20. Aşağıdakilerden hangisi «tını» alıştırmasındandır?
- A) Dili iyice dışarı çıkarıp öne doğru itmek
B) Çeneyi hızla açıp kapatmak
C) Dudakları dairesel hareketlerle döndürmek
D) Ağzımızı kapatıp «mmmm» sesi çıkarmak

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıda belirtilen konulardaki metinlere bu modülde öğrendiğiniz diksiyon kurallarını uygulayarak çalışınız.

- İçinde birkaç karakterin bulunduğu kısa bir masalı okuyunuz.
- Beğendiğiniz bir şiire hazırlanarak okuyunuz.
- İsteddiğiniz bir konu hakkında kısa bir konuşma yapınız.
- Herhangi bir konuda kısa bir metin hazırlayınız.

Süre 2 haftadır.

Dereceleme Ölçeği

Modülün Adı:	Diksiyon I				
Amaç:	Konularla ilgili alıştırmaları tekrar tekrar uygulandığında güzel ve etkili konuşarak iyi bir diksiyona sahip olunacaktır.				
Adı ve Soyadı:				
AÇIKLAMA: Bu faaliyeti gerçekleştirirken aşağıdaki dereceleme ölçeğini öğretmeniniz dolduracaktır. Sadece ilgili alanı doldurunuz. Aşağıda listelenen davranışları öğrencide gözleyemediyse (0), zayıf nitelikte gözledinizse (1), orta düzeyde gözlediyseniz (2) ve iyi nitelikte gözledinizse (3) rakamının altındaki ilgili kutucuğa X işareti koyunuz.					
Değerlendirme Ölçütleri		Değer Ölçeği			
		0	1	2	3
1	Doğru soluk alma yöntemini kullanabildiniz mi?				
2	Selenleri kusursuz bir şekilde kullanabildiniz mi?				
3	Durakları yerinde ve süresine uygun yapabildiniz mi?				
4	Tonlama yapabildiniz mi?				
5	Ses bükümü yaparken doğal olabildiniz mi?				
6	Söyleniş kurallarına uygun konuşabildiniz mi?				
7	Kelimeleri iyi boğumlayabildiniz mi?				
8	Ulamayı yerine getirebildiniz mi?				
9	Sağdeyi doğru yapabildiniz mi?				
10	Alıştırmaları düzenli olarak uygulayabildiniz mi?				
Toplam:					
Düşünceler:.....					

DEĞERLENDİRME

- Derecelendirme ölçeği listesindeki davranışları sırasıyla uygulayabilmelisiniz. Hangi davranıştan 0 ve 1 değer ölçeğini işaretlediyseniz o konuyla ilgili faaliyeti tekrar ediniz.
- Almış olduğunuz eğitimle etkili ve güzel konuşmayı sağlayacak yegâne temel olan diksiyon yöntemlerini öğrenmiş oldunuz. Diksiyon dersi için sadece konuların öğrenilmesi önemli değildir. Bu derste esas nokta alıştırma sıklığıdır. Alıştırma sıklığı uygulayarak güzel bir diksiyona kavuşabilirsiniz.
- Size gösterilen kuralları günlük konuşmalarında da kullanmaya dikkat ederseniz konuşmalarınızdaki kusurları ortadan kaldırabilirsiniz. Anlayamadığınız bir konuyla ya da zorlandığınız alıştırma sıklığıyla ilgili öğretmeninize danışabilir, size yol göstermesini isteyebilirsiniz.
- Diksiyon dersinde öğrendiğiniz konuları konuşmalarınıza uyarlayarak başarılı olabilirsiniz. Sadece konuları öğrenmeniz size bilgi olarak katkıda bulunsa da güzel ve etkili konuşma yeteneğini size kazandırmayacağını unutmamalısınız.
- İlk alıştırma çalışmalarınızda sesinizi kayıt ediniz, sonra zaman zaman kaydediniz. Belli bir süre sonra ilk kayıtlarınızı dinlediğinizde katettiğiniz mesafeyi siz de fark edeceksiniz.
- Ölçme ve değerlendirmedeki soruları ve işlemleri yapabilmemiz bu modülü başarıyla tamamladığınızı gösterir ama alıştırma sıklığı uygulamanız şartıyla. Böylece bu modülle ilgili tam öğrenmeyi sağlayarak diğer modüle geçebilirsiniz. Diğer modülde başarılı olmanızın temelini bu modüldeki uygulamaları yapmak olduğunu da unutmayınız.
- Ölçme soruları ve performans testinden başarılı olamazsanız bu modülü tekrar etmeniz sizin için daha yararlı olacaktır.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	A	11	B
2	D	12	A
3	C	13	D
4	A	14	A
5	B	15	D
6	D	16	D
7	B	17	B
8	C	18	A
9	B	19	C
10	D	20	B

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	B	11	B
2	C	12	C
3	C	13	A
4	A	14	C
5	D	15	D
6	B	16	D
7	D	17	B
8	A	18	A
9	A	19	C
10	D	20	D

KAYNAKÇA

- ARIKAN Yılmaz, **Uygulamalı Tiyatro Eğitimi**, Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2007.
- ÇİÇEK İrfan, **Diksiyon-Doğru, Güzel ve Etkili Konuşma**, (Proje), Kitapdostu Yayınları, İstanbul, 2009.
- GÜRZAP Can, **Konuşan İnsan**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- KAPLAN Mehmet, **Diksiyon-10 Derste Güzel Konuşma Sanatı**, Çanakkale Kitaplığı Akademi Yayınları, Çanakkale, 2010.
- NUTKU Özdemir, **Sahne Bilgisi**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- NUTKU Özdemir, **Yeni Başlayanlar İçin Oyuncunun Çalışması**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2003.
- ŞENBAY Nüzhet, **Söz ve Diksiyon Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- ŞENBAY Nüzhet, **Alıştırmalı Diksiyon Sanatı**, MEB, İstanbul, 1991.
- TAŞER Suat, **Konuşma Eğitimi**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2009.
- VURAL Birol, **Doğru ve Güzel Konuşma**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- YAMAN Ertuğrul, **Diksiyon I-II**, YA-PA Yayınları, Ankara, 2001.